

LYKKELIGE NORDEN 2025

LYKKELIGE NORDEN

Nordisk årbog 2007

ANP 2007:738

© Nordisk Ministerråd og Nordisk Råd, København 2007

ISBN 978-92-893-1550-0

IDÉ OG KONCEPT

Jesper Schou Knudsen

Redaktør: Gitte Merrild (DJ)

Redaktion: Iben Danielsen (DJ) og Kommunikationsafdelingen
ved Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd

Teksterne i årbogen står for skribenternes egen regning
og udtrykker ikke nødvendigvis udgiverens eller
redaktionens holdning.

Tryk: Arco Grafisk A/S, Skive 2007

Design: Mar Mar Co.

Fotos: Siv Nærø, Johannes Jansson, Kjell Söderberg,
Christopher Lund, Annette K. Nielsen, Maria Gredeskog,
Raine Lehtoranta
Oplag: 3000

Trykt på miljøvenligt papir som opfylder kravene
i den nordiske miljøsvanemærkeordning.

Publikationen kan bestilles på www.norden.org/order

Flere publikationer på www.norden.org/publikationer

Printed in Denmark

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18

1255 København K

Telefon (+45) 3396 0200

Fax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18

1255 København K

Telefon (+45) 3396 0400

Fax (+45) 3311 1870

DET NORDISKE SAMARBEJDE

Det nordiske samarbejde er en af verdens mest omfattende regionale
samarbejdsformer. Samarbejdet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge
og Sverige, samt de selvstyrende områder Færøerne, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbejde er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret,
og er en vigtig medspiller i det europæiske og internationale samarbejde.
Det nordiske fællesskab arbejder for et stærkt Norden i et stærkt Europa.

Det nordiske samarbejde ønsker at styrke nordiske og regionale interesser
og værdier i en global omverden. Fælles værdier landene imellem er med til
at styrke Nordens position som en af verdens mest innovative og
konkurrencedygtige regioner.

ÉN BOG

OTTI

BUD

LYKKELIGE
NORDEN 2025

Leonora Christina Skov
Andri Snær Magnason
Marcus Birro
Benja Stig Fagerland
Hermann Oskarsson
Leena Palotie
Erik Holmsgaard
Gunda Åbonde-Wickström

EFTERÅR 2007

Redaktion: Gitte Merrild
og Iben Danielsen

‘VI HAR ALT, OG DET ER ALT VI HAR.’

OLE PAUS, NORSK VISESANGER

FORORD

Lykkelige Norden 2025

‘Vi har alt, og det er alt vi har.’
(Ole Paus, norsk visesanger)

Norden er på mange måter en global foregangsregion. Vi har et næringsliv med høy teknologi og kompetanse. Vi har naturressurser som gir grunnlag for liv og virksomhet. Vi har velferdsordninger som gir våre innbyggere sosial og materiell trygghet. Vi har en befolkning med høy og god utdanning. Vi har demokratiske tradisjoner som gir stabilitet og fred. Den nordiske samfunnsmodell kåres løpende som mønstereksempel på en sterk, stabil og sammenhengende modell i den globale konkurransen.

Gjør den nordiske samfunnsmodell oss lykkelige, tilfredse og trygge? Hvordan er det å leve i Norden i år 2025? Ifølge FNs Human Development Index er de nordiske land de beste land å leve i. De peker på vår høye levealder, utdanningsnivå og levestandard. Men økonomisk rikdom og lykke er ikke nødvendigvis sammenfallende. Mennesket lever ikke av brød alene. I overført betydning: et godt sosialt sikkerhetsnett og økonomisk trygghet er absolutt sentralt for opplevelsen av det gode liv – men ikke tilstrekkelig alene. Materiell velstand og økt forbruk blir en svøpe når vi også får større mengder avfall og voksende klimautslipp, når respekt måles ut fra statussymboler som store biler, hus og tekniske duppeditter. Andre undersøkelser nyanserer bildet. UNICEFs rapport om barns levekår viser at norske barn får mest, men de har det ikke best. En samlet vurdering av hvordan barn har det sender Norge nedover på listene. I tillegg er norske barn i gjennomsnitt blant de minst tilfredse blant OECD-landenes barn.

Norden blir en global foregangsregion hvis våre innbyggere opplever sine liv meningsfulle og godt. Materiell velstand alene gir ikke dette.

Da handler det vel så mye om venner, familie, helse, miljø, aktivitet og sosial trygghet. Det handler om livskvalitet.

Hvis vi skulle beskrive et livskvalitetssamfunn, tror jeg veldig mange ville si at det er et samfunn der det er rom for fellesskap i nære relasjoner, med familie og venner – et samfunn der folk opplever en god balanse mellom arbeid og fritid, et samfunn der mennesket lever i balanse med natur og miljø.

Mange vil si at livskvalitetssamfunnet bygges nedenfra, at det er et samfunn hvor enkeltmennesker og familier kan velge hvordan de vil skape det gode liv – og der lokalsamfunn, foreninger og bedrifter får blomstre. Et slikt samfunn har plass til alle, uansett egenskaper. De vil kanskje si at livskvalitetssamfunnet er et samfunn som er bærekraftig i forhold til felles miljø og livsgrunnlag, og at det er et samfunn som plasserer den internasjonale fattigdommen på museum.

Det er mange måter å beskrive en vinnerregion på. Vi kan velge økonomiske og teknologiske vinklinger. Det gjorde årboka for 2006. Konklusjonen her var en oppfordring til å finne fremtiden ved å lage en felles ambisiøs vinnerstrategi. Årets årbok har ønske om å gå dypere inn i den nordiske samfunnsmodell og se hvordan den nordiske lykke ser ut i fremtiden. Bidragsyterne fra nordisk forskning og kulturliv har fått frie hender til å beskrive utfordringene om lykkelige Norden år 2025. Bidragene reiser på ulike måter spørsmålet om Nordens utvikling og livskvalitet, og den nordiske samfunnsutvikling møter et kritisk lys.

Selv vil jeg holde fram at tradisjonelle økonomiske målestokker ikke er tilstrekkelig for å beskrive om levekårene og utviklingen er god. De må suppleres med andre målestokker som beskriver livskvalitet, bærekraft og trivsel. Målestokkene økonomene bruker er viktig for hvilken debatt vi får og hva slags fokus vi får i samfunnsdebatten. Jeg mener vi i Norden må dreie vårt fokus bort fra levestandard til livskvalitet og fra ensidig vekst til bærekraftig utvikling. Vi trenger en bred offentlig samtale om hvordan vi kan nå dit. Livskvalitet og bærekraftig utvikling vil være hovedutfordringer for Norden fram mot år 2025.

Så er vi i Norden så heldige å være rike i global sammenheng. Men når vi er en global foregangsregion betyr det også at vi har et etisk ansvar for hvordan vi forvalter vår rikdom. Det gjelder både kunnskap og materiell og finansiell rikdom. Vår rikdom tilsier at vi tar et ansvar for å bekjempe fattigdomskløften mellom oss rike land og verdens fattige land. Norden har rike tradisjoner for dette, og vi må fortsette arbeidet.

Utviklingen av Norden mot år 2025 må gripe tak i kjernen i det menneskelige. Eller som den norske forfatteren Arne Garborg skrev for mange år siden:

‘For pengar kan ein få alt, heiter det. – Nei, ein kan ikkje det. Ein kan kjøpa seg mat, men ikkje mathug, dropar, men ikkje helse, mjuke senger, men ikkje svevn, lærdom, men ikkje vit, stas, men ikkje venleik, glans, men ikkje hygge, moro, men ikkje glede, kameratar, men ikkje venskap, tenarar, men ikkje truskap, gråe hår, men ikkje ære, rolege dagar, men ikkje fred. Skalet av alle ting kan ein få for pengar. Men ikkje kjernen; den er ikkje for pengar fal.’

Lykkelige Norden 2025 utfordrer vår tenkning om det nordiske velferdssamfunn.

Oslo, august 2007

Dagfinn Høybråten

**‘HVIS VI STADIG VIL
HAVE TRUKKET
VELFÆRDSLÆSSET,
ER DET PÅ HØJE TID
AT OPHØRE MED AT
DÆMONISERE DE
MENNESKER, DER
POTENTIETLT KAN
BRINGE OS ET
HESTEHØVED FORAN.’**

LEONORA CHRISTINA SKOV

Er født i 1976. Hun er forfatter til den anmelderroste erotiske thriller *Champagnepigen* (2007) og kendt som en hårdtslående samfundsdebattør og litteratur-kritiker ved Weekendavisen. Hun er mag.art. i litteraturvidenskab og var i 2002 redaktør af den stærkt omtalte antologi *De røde sko – feminisme nu*. Siden har hun udsendt romanen *Rygsvømmeren* (2003) og en gendigtning af Alice i Eventyrland (2006). For tiden arbejder hun på en eventyrbog for børn og turnerer Danmark tyndt som foredragsholder.

Foto: Anette K. Nielsen

Vilde duracell-kaniner eller Sesam luk dig op

‘Ja?’ Sagsbehandleren ved skranken så træt ud over brillekanten. Han kunne tydeligvis ikke huske at have set mig før. ‘Hvad kan jeg hjælpe dig med?’ Han talte så højt, at jeg allerede havde hørt alt om nummer tredives, enog-tredives og toog-tredives selvforskyldte karantæneperiode og netop afsluttede støttede beskæftigelse og problemer med at udfylde dagpengekortet korrekt.

Jeg krøllede nummer treog-tredive sammen og lod det dumpe ned i min taske. ‘Jeg vil gerne have en udmeldelsesblanket,’ sagde jeg, mens alle i køen holdt vejret bag mig. En kvinde på min egen alder flyttede uroligt på de højhælede sko, og sagsbehandlerens blik flakkede. ‘Du ønsker at melde dig ud af A-kassen?’ ‘Ja, og af fagforeningen. Det hele. Helst med øjeblikkelig virkning.’ Hans løftede bryn lignede en forfjamsket måge, og jeg kom næsten til at grine. En forfjamsket måge midt i et trøstesløst 70er-byggeri med okseblodsfarvede karme og rækker af tændte computere langs væggene. ‘Nu har vi ikke lige ... jeg mener ...’ han rakte mig en linieret blok. ‘Vi har ikke deciderede udmeldelsesblanketter, men du kan skrive din udmeldelse her.’

Jeg var skuffet. Havde faktisk glædet mig til at sætte et stort, fedt kryds ud for ‘jeg ønsker at melde mig ud af Magistrenes A-kasse med øjeblikkelig virkning,’ men nu måtte jeg skrive det hele i hånden i stedet. Og imens overvejede jeg, om jeg virkelig kunne være den første, der fyrede dagpengesystemet på gråt papir, fordi de få tusind kroners supplerende dagpenge absolut ikke var al besværet værd. Det virkede unægteligt sådan. ‘Er du opmærksom på, at du ikke uden videre kan blive dagpengeberettiget igen?’ spurgte sagsbehandleren og stemplede, så man kun kunne høre halvdelen af mit ‘det er vel sådan set hele pointen med at melde sig ud af systemet, eller hvad?’

‘Du får mere information i det brev, vi sender dig,’ sagde han og arkiverede i bunken bag sig. ‘Læs brevet grundigt. Det giver dig fjorten dages betænkningstid, så du kan nå at annullere udmeldelsen, hvis det er.’

Miss World og en gnu

10

Jeg ville hellere tilslutte mig Fremmedlegionen end at annullere udmeldelsen, men jeg smilede mildt i stedet. ‘Det vil jeg se frem til,’ sagde jeg og følte mig som en mellemting mellem vinderen af Miss World og en gnu, der var kommet bort fra sin flok. Desværre mest det sidste.

Danmark er et fantastisk land, hvis man er til fast lønarbejde, stor indtægt, udbygget sikkerhedsnet på grænsen til livrem og seler, børn, villa, realkreditlån, sommerhus og 12,5 procent indbetaling til pensionen hver måned. Men hvis man kun vil have sikkerhedsnettet og ikke hele lønarbejderfamiliepakken, er man desværre totalt ugenkendelig for den almindelige dansker og en åben invitation til alverdens bekymrede spørgsmål. ‘Hvordan vil du overleve?’ ‘Hvad hvis du bliver syg?’ og ‘hvad hvis du fortryder og ikke kan komme ind igen?’ er mit livs FAQ, så ingen kan være i tvivl om, at min udmeldelse af A-kassen er et uigenkaldeligt *Sesam luk dig i* til alt, hvad der giver livet kulør.

‘Hvordan med pensionen? Du har vel ikke lyst til at ende som en fattig pensionist?’ hører jeg lige så ofte, som reciterer hele landet den seneste folder fra Jyske Bank. Men udsigten til at ende som posedame har nu aldrig spoleret min nattesøvn. Sandsynligvis fordi jeg har endnu mindre lyst til at ende som en desillusioneret pensionist, der ikke har turdet satse på det, jeg så åbenlyst er bedst til. Nemlig at skrive bøger, anmelde bøger, kommentere og debattere.

Desillusionerede mennesker er der sådan set også rigeligt af i hele Norden, som det er. Jeg ved det, fordi de ofte åbner sig for mig og beretter om deres uindfrie skrive- og rejsedrømme, når de hører om mine prioriteringer. A-kassen, jeg skoddede, da det pludselig stod bøjet i neon, at jeg måtte opgive alle skriveopgaver, hvis jeg ville gøre mig håb om at modtage dagpenge igen. De faste udgifter, som min kæreste og jeg er gået benhårdt efter i sømmene, så de nu befinder sig på et absolut minimum. De mange arbejdstimer foran skærmen, der heldigvis sjældent føles så horribelt ringe betalt, som de reelt ofte er. Den enorme frihed, der pludselig åbner sig, når man ikke har børn, men et arbejde, man kan tage med sig rundt i verden. Ingen at stå til regnskab overfor og lade sig censurere af undtagen sig selv og sin egen samvittighed. Det er de gode nyheder, men alt for få i det trygge Norden har hørt dem.

For den største fiktion i Norden er fortsat, at alle andre liv end løn-arbejderlivet er behæftet med gabende afsavn, og at der er no turning back, hvis man én gang har fraveget den slagne vej. Jeg ser mig omkring og forstår ikke et suk. Vores del af verden er afhængig af kreative ideer og skæve vinkler på tingene, hvis vi skal klare os i den internationale konkurrence på længere sigt, og ingen tror vel helt seriøst, at de opstår midt i ni til fire-livets glæder. Eller at de sprudler frem, hvis man gør det himmelråbende inattraktivt for befolkningen at realisere andre drømme end 36.000 kroner om måneden og fri bil.

11

De nordiske befolkninger bliver ældre og ældre, og uden at besidde nævneværdige clairvoyante evner vil jeg gætte på, at der er alt for få arbejdsheste tilbage på arbejdsmarkedet om blot tyve år. Hvis vi stadig vil have trukket velfærdslæsset, er det på høje tid at ophøre med at dæmonisere de mennesker, der potentielt kan bringe os et hestehoved foran. I modsat fald må jeg frygte, at sikkerhedsnettet snart bliver trukket væk under os alle – og ikke kun under de kreative iblandt os.

Farvel Franz

Franz Kafka skrev om natten. Så kan alle andre vel også bedrive kunstnerisk virksomhed i deres fritid, argumenterede direktøren for den danske, borgerlige tænketank, CEPOS, Martin Ågerup, da jeg mødte ham i en radioduel for nyligt. Men Franz Kafka levede fra 1883 til 1924. I Prag. Og ærlig talt synes jeg nok, at Danmark burde stile lidt højere end Østeuropa før Anden Verdenskrig, når det drejer sig om at skabe vækstbetingelser for kunstnere og alle andre med ideer, historier og skæve vinkler på tingene.

Jeg skal bestemt ikke udelukke, at en enlig, hårdfør Franz Kafka i dansk aftapning vil stå det hele igennem på kold pasta og mirakuløst levere en sublim roman. Til gengæld er jeg overbevist om, at Danmark går glip af rigtig mange Franz Kafka'er indenfor rigtig mange områder ved at mase enhver nyuddannet ned i den samme firkantede skabelon. Få det bedste ud af omstændighederne, lyder den indirekte besked. Bliv informationsmedarbejder, selv om du drømmer om at blive forfatter – det smager da lidt af det samme – og forbrug ellers derudaf for at dulme følelsen af at spille dit liv.

2500 kroner for en nederdel er jo i virkeligheden ingenting, når den både kan bruges til hverdag og fest og mikses på kryds og tværs med alt det andet i din garderobe. Det budskab kan man dårligt være i tvivl om, så ofte som damebladene gentager det, og sæt dig ellers så dyrt, at du dårligt kan rokke med ørerne og slet ikke tænke på at sige op de næste tredive år.

Bliver du utålmodig inden da, kan du altid slå op i en hvilket som helst søndagsavis og læse om de freaks, der har valgt anderledes.

Mig for eksempel, og i begyndelsen holdt jeg godt nok vejret. Konstant bange for at min økonomi skulle ramle sammen og jeg selv ende på bistanden med et brag. Men rent faktisk er det gået langt bedre det sidste år end året før, hvor jeg var på supplerende dagpenge. Ikke mindst, I suspect, fordi jeg nu kan fokusere hundrede procent på at skrive, frem for halvtreds procent på at skrive og halvtreds procent på at løbe stakåndet forhindringsløb gennem et system, der suger al energi til sig og giver bare ét overordnet budskab igen. Så længe, du ikke bestrider et fuldtidslønarbejde, er du årets fiasko, og det bliver kun værre, hvis du ikke skriver daglige ansøgninger til gud og hver mand og jubler over en ulønnet virksomhedspraktik i Lejre Boldklub.

12

Udsigt fra Mount Everest

Til et aktiveringsmøde på Arbejdsformidlingen sad vi der alle sammen. Humanisterne med de skæve fagkombinationer, de tidligere mønsterstuderende der stadig troede, at de skulle række hånden op og smile til læreren, nogle kunstnere med weltschmerz-draget om munden, en masse 55-årige med tomme øjne, et par stykker, der så ud til at høre hjemme i distriktspsykiatrien og en AF-konsulent i skovmandsskjorte á la specialarbejder.

‘Jeg råber jer lige op,’ sagde han friskt, mens alle krympede sig. Især de kendte skuespillere og stand-up’ere imellem. ‘Og nu kommer det sjovel’ Han så ud over forsamlingen, der talte hen ved halvtreds mennesker. ‘Jeg vil gerne have, at I en efter en rejser jer op og fortæller mig, hvilke planer I har for at komme i fuldtidsarbejde!’ Hvilke planer har du selv for at få dig et liv? havde jeg lyst til at spørge, men jeg gjorde det ikke.

Jeg rejste mig op og sagde, at jeg havde planer om at blive kommunikationsrådgiver. For dig, din idiot, vrissede jeg indvendig men vidste jo samtidig, at han bare administrerede et system uden blik for den enkelte klients menneskelighed og potentiale.

Efter lang tid i systemet lød folk ærlig talt også som om, de selv havde glemt, hvad de engang må have stået for. ‘Jeg er faktisk kun god til at spille rollespil,’ sagde en mand med en kandidatgrad i biologi. ‘Jeg er villig til at arbejde gratis de første par år. Det er kun rimeligt,’ sagde en kvinde med en kandidatgrad i kunsthistorie, og da jeg spurgte hende hvorfor, tyssede skovmandsskjorten på mig og nikkede. ‘Det er en fornuftig indstilling,’ sagde han og gennemgik forløbet for Anden Ledighedsperiode, mens kunsthistorikeren skrev noter med røde pletter ned ad halsen.

‘Selvfølgelig kan man leve af at skrive! Jeg klarer mig fint!’ har jeg svaret lige siden aktiveringsmødet, der fik mig til at melde mig i fuldtidsarbejde, selv om jeg reelt ikke havde i nærheden af en fuldtidsløn. Faktisk er det først nu, hvor min anden roman, Champagnepigen, er havnet på best-sellerlisterne, at det er lykkedes mig at tjene mere end 15.000 kroner om måneden før skat, og det føles stort. Som at have bestøget Mount Everest med samtlige mareridt i hælene.

Vilde duracell-kaniner

13

Den næststørste fiktion i Norden er, at det er svært for ikke at sige umuligt at nedskalere sit forbrug. Det var min kærestes frygt numero uno, da hun sagde sit fuldtidsjob op for at gå freelance, og det tror da pokker så ofte, som det var folks første reaktion.

‘Det er jo meget lettere at sætte forbruget op end ned,’ udtrykte de skiftevis medfølelse og hovedrystende, fordi min kæreste er 53 år og derfor, i hvert fald i Danmarks øjne, så gammel, at hun burde holde fast i sit job med det yderste af neglene. At hun i stedet meldte sig ud af a-kassen sammen med mig og satsede på, at hun nok skulle klare sig, krævede en indlevelse, som forbløffende få besad. ‘Hvordan tør du?’ lød det hundrede gange oftere end ‘hvor er det flot klaret. Jeg ville virkelig ønske, at jeg turde det samme,’ selv om det utvivlsomt var, hvad det store flertal tænkte.

Længe afventede vi, at min kærestes legendariske forbrugskrise skulle indfinde sig. Vi gik i butikker, men intet skete. Vi spiste på diverse restauranter, men intet skete. Vi rejste til Indien, Paris og Kenya, men der er stadig intet sket. ‘Jeg købte jo for at kompensere,’ som hun siger, når vi taler om det i dag, og skal jeg være ærlig, frygter jeg, at det er ganske mange andres forbrugsmønster. Og så undrer jeg mig. For mens de fleste danskere synes at være enige om, at tid er penge, medtænker ganske få tilsyneladende, at lighedstegnet også gælder den anden vej: At penge er tid, og at tid er liv. Når man ligger på sit dødsleje, vil man næppe tænke ‘damn! Hvis bare jeg havde givet et halvt år af mit liv i bytte for et nyt samtalekøkken. Eller en uge i bytte for en ny kjole’.

På opslagstavlen i min mormors køkken, inde bag alle postkortene, hænger en seddel med hendes håndskrift. *Tro ikke alt hvad du hører. Gør ikke alt hvad du vil. Sig ikke alt hvad du ved. Brug ikke alt hvad du har,* står der, og om noget er det de nordiske lande i en nøddeskal. Man skal da endelig ikke gå hundrede procent ind for noget og satse det hele uden at have mindst tredive forsikringer mod hvad som helst i baghånden. Min mormor ler, da jeg ringer hende op for at få den præcise ordlyd. ‘Det ville nu også undre mig, hvis du var enig i den livsfilosofi,’

siger hun, men hun skulle nødtigt tale. Min mormor har aldrig levet *på det jævne, på det jævne, ikke i det himmelblå* og i det mindste været glad for, at huset er steget to millioner, og efterlønnen kun er ti år borte. I mange tilfælde forstår jeg dog godt attraktionen i sidstnævnte. For hold da op, hvor er man hurtigt gammel og ubrugelig i mit hjemland Danmark – især hvis man er kvinde. Overalt i det offentlige rum, hvor der bliver talt og skrevet om alder, er indtrykket det samme. Nemlig, at kvinder over 50 er omvandrende hennahår, Tena ladybind og hedeture, og at al information til denne gruppe må tekstes for tumper, som mister man en milliard hjerneceller om dagen fra sit femogtyvende år.

Ikke så sært, at efterlønnen er populær her til lands. Bliver man dagligt bombarderet med, at man hører til i De Gamles By, begynder man vel efterhånden at identificere sig med gangstativer og forlorne tænder, selv om man snildt kunne bestride et fuldtidsjob ti-femten år endnu. Ligesom man lynsnart vil indstille sig på lønarbejderlivets glæder, hvis man dagligt får at vide, at alt andet er intravenøst forbundet med De Syv Plager.

Jeg er dødtræt af, at dansk kultur, og det øvrige Norden med, mest af alt er en monokultur, hvor alle skal stræbe efter præcis samme, afgrænsede livsforløb for at være en del af det store, forkromede 'vi'. Studér til du er max. 25, få dig et fuldtidsjob og to børn, inden du er 30, lad dig pensionere fra dit fuldtidsjob når du er 60 og dø, når du er 82. Jeg kan simpelthen ikke se et eneste godt argument for, at ethvert menneske, der måtte ønske at slå ind på en anden vej, bliver præsenteret for en total mangel på sikkerhedsnet, lange rækker af løftede bryn og alverdens skrækforestillinger om big time failure.

Det er da ret beset en langt større failure at tro, at denne kuvøse bringer verden videre, og at den tryghed, vi oplever, er uden konsekvenser for de næste generationer. Hvis ikke vi vågner op, vil jeg gætte på, at de næste generationer vil kunne læse om denne tryghed i historiebøgerne under E som i Elefantens vuggevise. En hel region, der sov i timen.

Der er utvivlsomt brug for en vis procentdel duracell-kaniner, der løber i takt og trommer det bedste, de har lært, og en vis procentdel duracell-kaniner, der trommer hurtigere og hurtigere. Men der er altså lige så meget brug for individer, der hverken går eller trommer i takt. Det siger trods alt ganske meget om et samfunds potentiale for vækst og nytænkning, hvilke betingelser vi giver de mennesker, der skiller sig ud. Og de mennesker, der potentielt kunne komme til det.

**‘MEN HVIS MAN KUN VIL HAVE
SIKKERHEDSNETTET OG IKKE HELE
LØNARBEJDERFAMILIEPÅKKEN, ER MAN
DESVÆRRE TOTALT UGENKENDELIG FOR
DEN ALMINDELIGE DÅNSKER OG EN ÅBEN
INVITATION TIL ALVERDENS BEKYMREDE
SPØRGSNÅL.’**

**‘VI HAR FUNDET
OPSKRIFTEN, VI HAR
FUNDET LØSNINGEN, VI
HAR FUNDET ENDEN PÅ
HISTORIEN, OG SKØNT
11. SEPTEMBER SIGES
AT HAVE SAT HISTORIEN
I GANG PÅ NY, SÅ KOM
DEN ALLIGEVEL IKKE I
GANG.’**

ANDRÍ SNÆR MAGNASON

Er 34 år og forfatter til romaner, poesi, skuespil, noveller, essays og sangtekster.

De islandske boghandlere kårede romanen LoveStar til årets bog i 2002. Også børnebogen ‘Historien om den blå planet’, som er udgivet i 12 lande, er den første børnebog, der har modtaget den islandske litteraturpris, ligesom den fik Janusz Korczak Honorary Award i 2000 og West Nordic Children’s Book Prize i 2002. ‘Den blå planet’ er også dramatiseret og blandt andet opført i Toronto i 2005.

Andri Snær Magnason har samarbejdet med andre kunstnere – særlig med musikbandet MúM. Han er næstformand i den islandske forfatterforening og medlem af Kulturens hus i Reykjavik. Han er kendt som miljøforkæmper blandt andet for sin kamp mod ødelæggelserne af det islandske højland, og er en aktiv deltager i debatter.

Foto: Christopher Lund

ANDRÍ SNÆR MAGNASON**FORFATTEREN DRAMATIKEREN MILJØFORKÆMPEREN****2025**

År 2025. Hvor længe er der til det?

Jeg er vokset op med, at fremtiden befandt sig omkring år 2000, dér var utopien, dér lå fremtiden, i år 2000, med turistudflugter i rummet og mad i pulverform. Vi er nået syv år på den anden side af fremtiden, og folk er kun lige begyndt at indstille sig på det, fremtiden er forbi, man har dårligt nok nået at indstille sig på det – og på at opføre fremtiden. Har vi et mål? Hvad har vi tænkt os, at der skal blive af os?

Jeg regnede faktisk slet ikke med at overleve år 2000, atombomben ville jo eksplodere i 1983, og så ville alt liv på jorden blive udsløkket. Nu ved vi bedre. Ingen steder i Europa øges antallet af ørne, hjorte og vildsvin så meget som rundt om Tjernobyl, og i koralrevene omkring øen Bikini myldrer det med fisk og hajer. Jeg har endnu ikke set disse kendsgerninger udnyttet af kernekraftindustriens lobbyister. Hvis det hele går ad helvede til, vil katastroferne have positive effekter på dyrelivet.

2025? Hvor længe er der til det? 18 år? Hvad kan nå at ændre sig i løbet af den tid? Er 18 år langt ude i tiden? Til den tid vil min yngste datter være tyve. Hvis hun bliver lige så gammel, som min farfar blev, vil hun stadig være i live i 2093. Det er da i det mindste et årstal, der ligner noget, og noget, der har en utopi at byde på, 2093. Hvis min datter får et barn, når hun er omkring de tyve, og dette barn når en lige så høj alder som min bedstefar, vil dette barn stadig være i live i 2122. Jeg nåede at lære min bedstefar temmelig godt at kende, og hvis jeg når at lære mit barnebarn lige så godt at kende, kan man vel sige, at tiden fra 1919 til 2123 er 'min tid'. Den tid, der former mig, og som jeg kan forme, hvis ikke i global målestok, så i det mindste gennem personlige forbindelser.

2093 er stof til virkelige forandringer, virkelige omvæltninger. Vil der til den tid stadig eksistere urskov i Amazonas?

Hvilke stater vil være verdensmagter? Vil en kinesisk Napoleon sætte sit præg på århundredet? Hvor lang tid vil det tage at udskifte Mickey Mouse i den kinesiske trykpresse for at lave geværkugler i stedet? Vil europæiske separatister erklære krig mod EU og sprænge bomber på gaderne i Bruxelles? Vil USA være gået i opløsning ligesom Sovjetunionen? Vil olien være brugt op og ingenting sat i stedet? Vil det være muligt at køre lige igennem Afrika, som om det drejede sig om et nydeligt landskab i Sverige? Vil den islamiske fundamentalisme have rejst sig og sænket sig igen? Vil fanatiske miljøforkæmpere have brugt atomvåben for at gøre visse områder ubeboelige for andre end ørne og vildsvin? Hvilke sprog vil stadig være i brug? Vil der stadig blive talt islandsk, dansk, norsk i 2093? Vil olien forvandle Grønland til et nyt Kuwait, hvor velhavende inuitter vil fange narhvaler fra helikoptere af guld? Vil fugleinfluenzaen have udryddet menneskeheden? Vil der være sluppet en nano-et-eller-andet ud af MITs laboratorier, som indgår forbindelse med ilt, så at jorden vil være ubeboelig for andre end alger?

Det er naturligvis uansvarligt at sætte børn i verden med udsigt til sådan en uvished. Totalt uansvarligt at kaste enkeltindivider ind i denne ustyrlige verden.

2025 er lige så langt forude i tiden, som 1989 ligger tilbage i tiden. Hvad har ændret sig siden 1989? Vores far havde bygget et hus til os i Árbær-kvarteret, en af Reykjaviks forstæder, og i 1989 havde han omsider penge nok til en Pajero-jeep. De bor der endnu, og far har for nylig købt sin syvende Pajero-jeep. Mine venner har læst i udlandet og er flyttet tilbage til kvarteret, ja, nogle af dem bor i den blok, hvor jeg voksede op, inden vi flyttede i parcelhus, og deres børn går nu i den skole, hvor vi gik før. Intet har ændret sig. Kvarteret er, som det var, hverken bedre eller værre. Måske er det godt sådan. Måske skal verden være sådan. End of history, intet nyt er godt nyt.

Ikke desto mindre skal det hedde sig, at alting har ændret sig, jerntæppet er faldet, og teknikken er gået fremad med stormskridt, med ipod og gsm-telefoner, selv om den, der går sig en tur i Árbær-kvarteret, kan se, at ingenting i virkeligheden er ændret. Man kan få øje på små fremskridt, en større idrætshal for eksempel. Men hvor skal dette samfund sætte kursen hen? Hvilke mål bør man have, når det ser ud, som om de fleste allerede er nået?

Hvis man kigger nærmere efter, er der nu ellers sket forandringer. De kan ikke ses uden på husene, men fremgår af deres værdi. Parcelhuse, som unge fædre byggede i Reykjavik efter 1980, er steget kolossalt i værdi. Mange af husene er røget op over 100 millioner islandske kroner.

Ude på landet kan man i fiskerbyerne finde huse, der er nøjagtig mage til, men som man kan købe for fire-fem millioner. På den måde har tilfældet alene bevirket, at en mand, der er født i 1950, har et hus til 100 millioner, når han går på pension, mens en anden, der byggede sig et hus nøjagtig mage til i den nordlige, østlige eller vestlige del af landet, måske vil kunne sælge sit hus for fem millioner. Perioden med den største økonomiske vækst i Islands historie har således været gylden for nogle, men en katastrofeperiode for andre.

Den bedste placering for et hus i en by ude på landet, lige op ad de mest gavmilde fiskebanker i verden, bliver pludselig til en udkant og en egn i forfald. Der ligger frygten. At Island pludselig en skønne dag ikke mere befinder sig i et vækstråde, at de unge ikke flytter hjem, og at de efterlader folk i huse, der ikke kan sælges. Dette er blevet drivkraften bag en sørgelig udvikling på Island, hvor kommunale ledere ude på landet konkurrerer om at lokke aluminiumsfabrikker til, som hver især forbruger mere energi end hele den islandske nation.

I 2025 vil Island være på vej til at blive den største aluminiumsfabrik i verden med alt, hvad dertil hører af ødelæggelser af et værdifuldt landskab. Hvorvidt denne udvikling var af det gode, vil vise sig omkring 2025, og da vil det også vise sig, om vi har lagt for meget magt i hænderne på aluminiumsfirmaerne. Ligeledes vil det i 2025 have vist sig, om det lykkedes at redde vigtige egne fra ødelæggelse.

Inderst inde vil folk i Norden have fremskridt, de skal bare være beherskede, der må gerne fra nu af ske revolutioner, det skal være behagelige revolutioner: tv-revolutioner, gsm-løsninger, revolutioner inden for indendørsdesign, som vil gøre det nemmere for os at se tv og surfe på nettet, der må gerne opstå en ny ideologi, men den skal dreje sig om slanketure eller madvaner eller selvudvikling. Revolutionerne skal være behagelige, de må ikke ruske op, forstyrre og forandre. Vi har fundet opskriften, vi har fundet løsningen, vi har fundet enden på historien, og skønt 11. september siges at have sat historien i gang på ny, så kom den alligevel ikke i gang. Den, der går sig en tur på gaden, kan se, at der i virkeligheden ikke skete nogen verdens ting.

Hvis 2025 har noget godt i vente til os, så vil der stadig være nydelige haver i Árbær-kvarteret. Der vil være en trampolin i hver have, og det skal være godt grillvejr og et godt år for det lokale fodboldhold Fylkir. Det kan man kalde den nordiske model, i Árbær-kvarteret eller i hele den vestlige verden.

Fødselstallet er gået tilbage i hele Europa, en udvikling, der sandsynligvis fortsætter, og derfor vil de store byggeperioder snart være forbi.

Vi vil ikke bygge nye byer, måske nogle sommerhuskvarterer, men de store europæiske byer er bygget én gang for alle.

20

Fremtidens mega-ideer vil opstå i den uro, hvor menneskene endnu har til gode at bygge alle deres byer, i Kina og Indien. Der vil kulturchokkene ske, der vil byer skyde i vejret som Las Vegas ganget med ti, dér vil nye generationer vokse op og kræve frihed fra traditioner eller tilslutte sig nye ideologier, som vil være fremmede selv for os andre, og alt dette vil udgøre den dominerende strømning i det 21. århundredes videnskab, kunst, musik og mode. Der vil de højeste huse og de folkerigeste fattigkvarterer ligge, sammen med virtuelle virkeligheder, hvor millioner vil forsvinde ind i spil og fiktive miljøer, der vil være stadig mere fuldkomne og byde på stadig mere underholdning, større fart og mere spænding, end den virkelige verden kan byde på. Og til hele denne menneskemængde behøves der tøj og mode og musik og mad, og al denne skabende kraft, denne kolossale masse med alle sine maskiner, vil blive afgørende på alle felter. Der vil opstå nye centre, men samtidig vil teknikken føre periferierne nærmere midten.

I en gammel fiskefileteringsfabrik i Reykjavik findes der et firma, der hedder Eve Online: Ca. 300.000 mennesker over hele verden lever og færdes i denne verden, som er skabt i fiktionen. Og ikke nok med det, der er også i færd med at opstå en økonomi inden for spillet, og folk kan i spillet opnå kostbarheder, der allerede nu er til salg på eBay for et par tusind dollars. Firmaet og spilverdenen befinder sig endnu på baby-stadiet, men efter tyve år vil der være opstået økonomier og identiteter, som helt og holdent er fremstillet i verdener ligesom Eve. I Reykjavik er 300 mennesker beskæftiget med at drive denne verden. I spil som disse opstår der kim til gruppedannelser, som har mere til fælles inden for spillet, end deltagerne har med folk på gaden i de byer, hvor de bor. Sandsynligvis vil nogle af den slags grupper få lyst til at kalde sig nationer inden år 2093. Det firma, der laver Eve Online, stiler imod efter ti år at eksportere for flere penge end den islandske fiskeindustri. Noget sådant ville aldrig være faldet mig ind i 1989. Måske vil det lykkes, måske ikke, det vil vise sig i 2025.

I 2025 vil det utvivlsomt være muligt at slå sig ned i et hus i en fiskerby i forfald på Island og drive langdistancehjerne-kirurgi i Mumbai. Om flyvende biler bliver til virkelighed, afhænger af, om olien er ved at være brugt op eller ej. Hvis den er ved at være brugt op, kører vi med 150 km i timen direkte mod en afgrund. Og hvis den ikke er, vil vi brænde den op så hurtigt, at drivhuseffekten bliver ustyrlig. Derfor var det en ansvarlig beslutning af europæerne at holde op med at få børn, fremtiden er uvis, og uvisheden er nagende.

**‘I 2025 VIL DET UTVIVLSOMT
VÆRE MULIGT AT SLÅ SIG
NED I ET HUS I EN FISKERBY
I FORFALD PÅ ISLAND OG DRIVE
LANGDISTANCEHJERNE-KIRURGI
I MUMBAI.’**

21

Det store spørgsmål er måske dette: Om verdens nye byer vil blive organiseret ligesom Los Angeles eller New York? Har alle disse milliarder også tænkt sig at bo i forstæder med trampolin i haven ligesom os? Og vil jordens ressourcer så slå til? Er der nok benzin til, at alle kan komme på arbejde? Er der kød nok på grillen?

Hvis det hele ender med bål og brand, kan det være en trøst i sorgen, at det kan have positive effekter for dyrelivet.

MARCUS BIRRO

Är poet, författare och krönikör/
programledare i Sveriges Radio.
Han debuterade 1992 tillsammans
med sin bror Peter med dikt-
samlingen *Det oerhörda/I den*
andra världen. Har givit ut tio
böcker, både prosa och lyrik.

Han har gjort sig känd som en av
landets mer okonventionella och
angelägna diktare, inte minst
genom sina uppträdanden och
uppläsningar på scener runtom
i landet.

Samtidigt som han är ganska
svensk, är han ganska italiensk
också.

Temperamentet, både i skrivandet
och i livet är helt klart ett italienskt
arv. Skönhetsdyrkan, längtan efter
vackra tavlor, städer, miljöer
kanske också. Man är lite bräckt
vatten...

Det svenska, nordiska, kontrasterar
mot det passionerade italienska.
Det är en fin kombination. Fast
besvärlig kanske för omgivningen,
för nära och kära...säger han.

2007 Dan Andersson-priset.

2006 var han aktuell med projektet
Du är Christer Pettersson du också
tillsammans med Stry Terrarie.

2006 Nöjesguidens pris
bästa läsning.

2004 Litteraturklubbens
Stora Litteraturpris.

Marcus är född i 1972. Pappa är
från Italien och mamma är svensk.

MARCUS BIRRO

POETEN PASSIONEN NORD OCH SYD

Mörkret är rök över vattnet;
Sömn i våra ögon
Framtiden är en famn i tiden

En famn lite längre fram;

Ett led till

En kö att värna

Ett mjukt myller av varma kroppar som stampar av sig snön från sommaren utanför

Norden är en plats för mot och medmänniskor
Jag lärde mig tidigt att karva i dem, stöta bort dem

Norden är inte Venedig direkt

Norden är blåsiga gågator och fula statyer utanför kommunhuset, en liten fontän för
barnen att sätta ut sina pappersbåtar på
Bricklunch en rulltrappa upp i gallerian

Torgen ligger öde

Trasigt paraply i papperskorgen

Åkrar och mötande lyktor på små vägar

Hela tiden en hundradels millimeter från döden, från åkrarnas väldiga famnar av
mörker

Som röken kan också mörkret skingras, tunns ut, förflyktigas

Konsten är det enda som upphäver tiden

Därför är det samma djupa skogar nu som då

Samma vemod över åkrar och länder här uppe i norr

Samma sakrala skandinaviska solidaritet

24 Vi har inte mycket
Men vi har ett val

Att stå stillatigandes med armarna i kors längs trottoarerna medan medelmåttan
rullar in
Eller ta striden
Organisera kravaller, ordna hemliga möten i källaren en halvtrappa ner från gatan
I rum med förspikade fönster

Skrivmaskiner från förr
En kopiator i ena hörnet
Högar med flygblad

En revolution mot fördumningen
Ett upprop mot den nya tidens skoningslösa ytlighet

Ett Loserville som byter namn
I en Nord som bygger broar istället för att kapa trossar

I en framtid att vila ut i

Norden är inte Venedig direkt

Men Norden är Europa

När man blir äldre vidgas landskapen inuti en
Under tiden tycks det yttre landskapet inskränka sig i samma omfattning

Jag har två, tre gator jag promenerar på
Promenadstråket nere vid vattnet tycker jag särskilt mycket om.

Annars sitter jag för det mesta hemma och dröjer med blicken över hustaken,
genom fönstren

Det är som om jag har en uppdämd reservoar med kraft, tillit, kärlek och
engagemang, som inte kommer till användning
Jag vänder all den där energin inåt istället, riktar allt det där mot obetydligheter
Jag är en jävel på att skura listerna till Haydn
Jag putsar mina köksluckor fria från trycksvärta och flott
Jag håller efter
Jag har energi till att förändra världen men jag vet inte hur man gör

Jag är på promenad i tiden, snurrar sin käpp genom åren som gått

Jag hade en dröm att jag stod i Pantheon i Rom och strödde ut askan av en son jag
aldrig fick
Men som hann födas
Och snurrade runt, runt i den där perfekta cirkeln och jag fick en stark längtan till
Norden, till framtidens mörker, ljus och skogar

En hastig glimt bara av hur vackert det skulle kunna vara

**‘HVIS VI I NORDEN
VIL SIKRE OSS EN
“FORMERING AV
LYKKEN”, MÅ VI HANDLE
NÅ OG TA ET FELLES
ANSVAR FOR OPPGAVEN
HVIS VI SKAL UNNGÅ AT
FLERE FÅR PROBLEMER
MED BALANSEN.’**

BENJA STIG FAGERLAND

Er 36 år og arbeider som Markedsdirektør i Kunnskapsforlaget. Hun var idéutvikler, strateg og leder bak det prisbelønnede prosjektet, ‘Female Future – mobilisering av talent’ i 2002-2005 for Næringslivets Hovedorganisasjon.

Hun har vært aktivt med i flere endringsprosesser, blant annet som prosjektleder i det strategiske råd i Oracle. Hun er en mye brukt foredragsholder, blant annet i strategisk nettverksbygging, ledelse og styre. Benja Stig Fagerland ble i 2004 kåret av Økonomisk Rapport som en av 25 unge lovende i norsk næringsliv. Videre ble hun i 2005 omtalt som en av de kommende topledere av Dagens Næringsliv, mottok årets pionerpris i tillegg, og ble nominert som årets samfunnsbygger.

Fagerland er i dag kjent som ekspert på temaene kvinner i styrer samt makt og nettverk. Hennes bok ‘S-punktet, hemmeligheten bak kvinners suksess’ utkommer 2007.

BENJA STIG FAGERLAND**LANGSTRØMPEN STRATEGEN PIONEREN****(Fe)male Living – Balansér med balansen!****Vi finner ikke lykken, vi skaper den!**

Her forleden stod jeg på badet og ga vår lille og nyfødte nordiske datter – halvt dansk/norsk og made in Sweden – babymassasje mens hun så opp på meg med sine små uskyldige og LYKKELIGE øyne. Det var da Karen Blixens ord kom inn i mine tanker: ‘La lykkelige mennesker formere seg, så må jo menneskeslekten en gang bli lykkelig’. Da var og er jeg LYKKELIG – i Zen og i balanse, da føler jeg at hele verden bare kan komme og ingenting kan slå meg ut! Spørsmålet er om jeg fortsatt vil være like lykkelig om åtte måneder når jeg atter igjen skal ut i arbeidslivet? Vil jeg da ha samme overskudd og engasjement til å *levere resultater* både privat og i arbeidslivet samtidig? Vil jeg fortsatt være like lykkelig når morgensens babymassasje er skiftet ut med intens hjerne- og hjerte! aktivitet, bamsen er skiftet ut med en konstant ringende mobiltelefon og undertegnede på vei ut av enda en dør til dagens ledermøte – før jeg eventuelt selv ‘får døren i hodet’.

Med tre jenter som skal leveres i henholdsvis skole og barnehage og en mann hvor kjærestebrevet er skiftet ut med ukeplan, kalender og felles koordineringsmøter. Mens nyhetene forteller meg at min ‘og vår’ innsats er Nordens og samfunnets fremtid, hopper jeg rundt i mine ulike roller, krav (egne og andres), forventninger og arenaer, mens jeg desperat forsøker å balansere balansen!

Balansen er ute av balanse!

‘Lykken er ikke et krav, det er en oppgave’ skrev en gang den norske kvinnesakskvinnen fra 1800-tallet Amalie Skram. Som en såkalt karriere-kvinne, feminist, kone, datter, søster, hundjevel og småbarnsmor til tre små jenter i alderen 0-6 år husker jeg plutselig Tammmy Wynettes sang ‘Sometimes it’s hard to be a woman’. Ironisk nok kommer jeg også på

at hun skrev 'Stand by your man. Give him two arms to cling to and something warm to come to.' To sanger som er like meningsfylte som det livet som ikke bare vi kvinner lever, men som alle som lever i et parforhold må forholde seg til enten de vil eller ikke.

28

Jeg har alltid vært en engasjert feminist og har definert meg som en såkalt langstrømpe med en klar henvisning til Pippi Langstrømpes fantastiske evne til å bryte rådende premisser og aller helst gjøre det som *ikke* forventes. Jeg har gjennom flere år arbeidet og fortsetter å arbeide for å få flere kvinner inn i styre og ledelse, blant annet gjennom mitt engasjement i NHO, Næringslivets Hovedorganisasjon i Norge.

Samtidig er jeg mor, kvinne og hustru som sammen med min mann prøver å få det private og det profesjonelle til å fungere, samtidig som jeg desperat forsøker å balansere det private med det arbeidsmessige for på den måten å få bonusen: den ettertraktede 'lykken' utbetalt ved kasse én!

Så hvor og når er det at jeg har muligheten til å påvirke mitt eget liv og å påvirke livet på mine kvinnelige premisser? Er det ikke på tide å ta et felles ansvar og spille sammen og ikke minst å 'spille hverandre gode', som en kjent norsk landslagstrener sa! At vi alle blir litt bedre til å spille gjennom å delta. Det er som kjent 'gjennom å bygge andre at du bygger deg selv!'

En mann i butikken sa forleden til meg, da jeg holdt min nyfødte datter under den ene armen, handleposene under den andre, alt imens jeg hørte min egen stemme preke overfor mine to andre døtre: 'Kom igjen, slutt å krangle, opp og stå igjen': 'Husk at barn er livets dessert!' Så vakkert og riktig sagt, hvis ikke det var for at det store spørsmålet automatisk poppet opp i displayet i vårt indre: Advarsel – dine tanker trenger oppdatering, ditt system er infiltrert av et kraftig virus! Noen ganger undres jeg om det virkelig er slik at VI – familiene og samfunnet – behandler våre barn som livets dessert og premie? Er det ikke reelt slik i dag at VI først spiser oss gode og mette for deretter å se om vi har plass til desserten? For våre liv er ikke innrettet slik i dag at vi har plass og tid til å spise tre retter hver dag – å få plass til – og balansere karriere, barn og jeg-et.

Motvinden til medvind?

Hvis vi i Norden vil sikre oss en 'formering av lykken' må vi handle nå og ta et felles ansvar for oppgaven hvis vi skal unngå at flere får problemer med balansen og går på kollisjonskurs med livet og lykkefølelsen.

Både menn og kvinner drømmer, tror jeg, om mer balanse mellom familieliv og arbeidsliv. Resultatoppnåelse, profitt og rasjonalitet er ikke de eneste suksesskriteriene for individet og fellesskapet.

Er det mulig i dagens samfunn å både være tilstede, være leveransedyktig og i balanse på alle arenaer samtidig? Kan vi vende motvind til medvind og vil det kunne føre oss i balanse og dermed gjøre oss mer lykkelige? Det finnes mange undersøkelser som viser at det nok dessverre er mer ubalanse enn balanse mellom privatliv og arbeidsliv. Mange, spesielt småbarnsforeldre, føler seg presset mellom hjem og arbeid. Her ligger det, etter min mening, et aldri så lite samfunnsmessig dilemma, der kravet om å være samfunnsmessig profitabel kolliderer med ønsket om å leve et liv der presset mellom arbeid og privatliv i størst mulig grad minskes. I denne symbiosen ligger det også et felles ansvar mellom arbeidsgiver, arbeidstaker og samfunn for å legge rammebetingelsen til rette, slik at motvinden kanskje blir til en svak medvind.

Når det eksempelvis i velferdsstaten Danmark under barnehagestreiken i oktober 2006 ble så mye bråk om nedskjæringer på barnepass, spør jeg meg selv om det virkelig er et spørsmål om økonomisk nedskjæring, eller om det i like høy grad er et spørsmål om at vi foreldre i dag nettopp har det vanskelig med å finne balansen mellom arbeidsliv og familieliv og derfor godt vet at barna våre er alt for lenge borte fra hjemmet, og at vi derfor forlanger at våre barneinstitusjoner er på et så høyt nivå som mulig.

Ville vi foreldre heller passe våre barn selv, hvis det var mulig? Kan man innrette samfunnet/arbeidsplassen, slik at det tas langt mer hensyn til familielivet, samtidig med at velferdsstaten ikke forringes? Eller er tanken egentlig at vi foreldre ikke vil gi avkall på vår egen karriere og derfor mer enn gjerne overlater til andre å passe barna våre. Ønsker vi kun å betale mer i skatt, hvis pengene går til det vi gjerne vil ha dem til å gå til, nemlig barnepass?

Siden 1985 har *The Futurist*, som utgis av *World Future Society*, utarbeidet en årlig Top 10 Forecast. I det nyeste scenariet forutser fremtidsforskerne at arbeidstakerne i stigende grad vil foretrekke å få mer tid til familien enn høyere lønn. Betyr dette at vi rent faktisk ønsker å passe barna våre selv? Neppe. Jeg tror det betyr at vi fortsatt ønsker å ha det samme innholdet karriere- og familiemessig sett, men med en større grad av fleksibilitet – og likestilling.

Likestilling nå – og i fremtiden

Det handler jo ikke kun om det å få passet barna sine, men om likestilling, nå og i fremtiden. At vi kvinner tar permisjon betyr ikke at vi mister fotfestet på arbeidsmarkedet. Det kan man se i Sverige og Norge, der kvinnene hører til de mest produktive både med hensyn til antall barn og i antall timer på arbeide. Men hvilken type arbeid er det kvinnene

kommer tilbake til når de har vært i barselperm? Og hva med mennene, skal de ikke delta i fødselspermisjonen på lik linje med kvinnene? Som en god start på lik fordeling må vi derfor i det minste sikre tidsmessig lik permisjon til alle menn i alle nordiske land; man må jo som kjent dele sin lykke for å multiplisere den!

Balanse handler jo ikke om at det kun er oss kvinner som tar seg av balansen på hjemmefronten og derfor holder seg tilbake fra arbeidsmarkedet. Det handler om likestilling og lik fordeling av ansvar og oppgaver på begge arenaer der mannen lovmessig har like lang permisjon som kvinnen, og der det for familier finnes en stor grad av fleksibilitet i hvordan permisjonen brukes.

30

Balansens tilstandsrapport

Ifølge den danske familie- og arbeidslivskommisjonen fra 2006 opplever tre av ti arbeidstakere ofte eller jevnlig konflikter mellom arbeidsliv og privatliv. Dette tror jeg henger sammen med at vi ønsker å være to steder på en gang og at vi ønsker å yte like mye på hver arena. Nesten den samme andelen mener at arbeidet i større eller mindre omfang tar så mye energi og tid at det går ut over privatlivet. Dette betyr i praksis at mellom 700 000 og 900 000 arbeidstakere i Danmark i bunn og grunn er i 'ubalanse' når de prøver å kombinere sitt arbeid med privatliv.

Bivirkningene hører vi om i form av både fysiske og psykiske konsekvenser som til syvende og sist koster samfunnet astronomiske beløp i form av for eksempel stressrelaterte plager med sykefravær som følge. Denne ubalansen har også andre negative konsekvenser, men er vanskeligere å måle. For hvordan kvantifiserer man den daglige følelsen av utilstrekkelighet, frustrasjonen over at arbeidet igjen overskygger at datteren har mistet sin første tann eller gikk sine første skritt? Vi er mange som konstant er berørt av denne typen følelser og frustrasjoner. Er det slik at vi, siden vi jo rent faktisk er nødt til å arbeide for å kunne ha et ok liv, tar det enkleste valget? At vi velger arbeidet fremfor familien?

Overskudd og lyst til å leve et fullverdig liv

Mange foreldre opplever i dag at anerkjennelse og respekt for hvem man er og hva man gjør ofte har bedre kår på arbeidsplassen enn hjemme. Kan hende det nesten er morsommere å gå på jobb enn å være hjem-me, der forpliktelser og rutiner tar store jafs av ens egen tid og der egoet må vike for fellesskapet. Blant kollegaene får de samme personene realisert seg selv og man får en umiddelbar respons på egen innsats.

Hjemme hos familien venter forpliktelser, begrensninger og den Evige Dårilige Samvittigheten. Den store utfordringen ligger i å finne balansen på begge arenaer samtidig, slik at arbeidstakeren får overskudd og lyst til å leve et fullverdig liv. Det er en klar vekselvirkning mellom arbeidsliv og familieliv, en såkalt 'spillover-effekt'. Den merkes særlig tydelig når stressnivået på arbeidet blir høyt, slik at arbeidet spiser arbeidstakeren med hud og hår. Da oppstår det motsetninger som gjør det vanskelig å forene og balansere arbeidet og privatlivet. I verste fall må man gå på akkord med seg selv på begge arenaer og leve med konstant dårlig og presset samvittighet.

31

Jeg er derfor av den mening at virksomhetene i Norden har et stort ansvar for å bidra til at balansen mellom familie og arbeidslivet i størst mulig grad tilrettelegges for hver enkelt arbeidstaker. Et eksempel er at man som arbeidstaker går gjennom flere livsfaser. Tidlig i karrieren får man barn, og i dagens samfunn er det ikke uvanlig at man har små barn samtidig som man har eldre foreldre som krever oppfølging på grunn av sykdom. I Norge har forsikringsselskapet Storebrand en egen permisjonsordning for arbeidstakere som opplever en slik situasjon. Dette er et godt eksempel på hvordan en virksomhet kan tilpasse seg sine arbeidstakere og derigjennom minske ubalansen på privatfronten. Et viktig poeng i denne sammenhengen er jo at Storebrand i dagens kamp om arbeidstakerne sikkert ikke oppleves som uinteressant for fremtidige arbeidstakere!

Det er andre eksempler på at flere virksomheter tilbyr sine ansatte barnepass eller har egne barnerom, der barna kan leke mens foreldrene jobber. Dette ser vi blant annet hos firmaer som Google og Oracle, som gjennom slike tiltak oppleves og oppfattes som attraktive arbeidsplasser.

Motsetningen mellom arbeid og familieliv er ikke blitt mindre de siste årene, antakeligvis kommer dette til å øke i fremtiden dersom vi ikke får til handling nå. Derfor tror jeg at vi vil se en tydeligere polarisering mellom virksomheter som har forstått verdien av å ta denne utfordringen på alvor og de som fortsatt kjører i høygir uten å ta hensyn til de spenningene som rent faktisk finnes mellom arbeidstakere og arbeidsgivere.

Allerede nå ser vi imidlertid at den nye generasjonen arbeidstakere krever at hensyn til arbeidet og familien kan forenes i hverdagen. Det skal være mulig å utfolde seg selv og leve fullt på begge arenaer. Det er å håpe at kravene som denne nye generasjonen arbeidstakere har bidrar til å generere økt balanse, tilfredshet og likevekt på begge arenaene.

La oss også håpe at virksomhetene i Norden forstår sine arbeidstakere og bidrar til å øke fleksibiliteten for derigjennom å minske arbeidstakernes ubalanse.

Arbeidslivets ansvar

32

Strengt tatt handler det ikke om at vi nødvendigvis skal jobbe mer. Det er derimot snakk om et oppgjør med ideen om at vi til enhver tid skal arbeide på samme måte, med samme intensitet og tid. Utsagnet 'work smarter not harder' er mer tidsaktuelt enn noensinne!

Dypest sett handler det om å tilpasse regler, avtaler og, overordnet sett, lovene, slik at familienes ubalanse og dårlige samvittighet blir erstattet av muligheten til å gjøre det som føles riktig. Ledelsen ved en virksomhet kan gjøre mye for å bidra til at medarbeiderne øker balansen mellom arbeid og privatliv. I en tid hvor hurtige omstillinger og høyere krav til resultater setter den enkelte medarbeider under stadig sterkere press, kan fleksibilitet være et viktig bidrag til å fordele den 'tunge byrden' på begge arenaer mer jevnt.

Utgangspunktet må være at arbeidsgiveren engasjerer seg i sine ansattes ve og vel, også utenfor arbeidssarenaen. God, sunn, familieorientert ledelse og personomsorg kan også gi en god, effektiv stab og er til fordel både for virksomheten selv og for den enkelte medarbeider. For det er ingen tvil om at morgendagens vinner er den arbeidsplassen som kan møte og tilby sine medarbeidere en sikring gjennom å opprettholde balansen. En tanke som slår meg er om samfunnet burde gi bonus i form av for eksempel lavere arbeidsgiveravgift til virksomheter som satser på familievennlige tiltak. I prinsippet lik det som vi i dag ser at forsikringselskaper gir bonus til kunder som kjører bil uten å være innblandet i ulykker?

Mobilisering av talentet

Vi vet det alle sammen og vi hører det hele tiden: Flere kvinnelige ledere og styremedlemmer gir bedre bunnlinje og konkurranseevne. I denne sammenhengen er det virkelig et sterkt behov for forandring på arbeidsmarkedet, så arbeidslivet igjen kan passe inn i vår moderne og fremtidige hverdag. Vi har bruk for å mobilisere talentet, og sikre at alle talenter og kompetanser – uansett kjønn – kommer i spill og har reelle og like muligheter for å delta på maktens arena, i ledelse så vel som i styrer. Det betyr imidlertid at vi må gå fra en relasjonsfokusering til en kompetanseorientering – og at et par av mennene må skiftes ut og gi sine plasser videre.

Et skifte i fokus er imidlertid en langsiktig prosess som krever mye arbeid og vilje på alle nivåer, både på individnivå og på samfunnsnivå – og i bedriftene. Å snakke om et paradigmeskift kan kanskje virke litt i overkant, men at det er snakk om å bryte et mønster og vaner av århundrelange tradisjoner og mental skinnegang er nok et de facto. Relasjonsfokusering handler nemlig om trygghet og forutsigbarhet sammenlignet med kompetansefokus!

Et kompetansefokus hviler på argumentet om at økt mangfold i bl.a. styrerom og ledelse vil gi virksomheter økt konkurransekraft. Det er grunn til å anta at mangfold i den samlede tilgjengelige kompetansen vil kunne gi bedre bruk av, bedre strategiske valg, mer innovasjon, raskere omstillinger, og gjennom dette bedre lønnsomhet.

Et skifte til kompetanseorientering handler i stor grad om en aksept for mangfold i styrerom og ledelse, samt en forståelse av at dette vil gi virksomheter økt konkurransekraft. Næringslivets konkurransekraft avhenger nettopp i økende grad av hvordan man evner å ta i bruk og organisere den samlede kompetansen og kunnskapen som er tilgjengelig. I OECD-land ser en for eksempel betydelig fokus på å mobilisere all tilgjengelig kompetanse til fornyelse og verdiskaping. Det utvikles dokumentasjon som vektlegger landenes bruk av intellektuell kapital og lederressurser som fremtidige konkurransefaktorer. Med bakgrunn i kvinners betydelige andel av den totale intellektuelle kapitalen slik tilfellet er i Norden, blir fraværet av kvinner i lederhierarkiene et signal om et bedriftsmiljø som ikke utnytter den samlede kompetansen som er tilgjengelig. Det er ikke lenger bare kvinners problem at de ikke er representert i visse bransjer, organisasjoner og beslutningsposisjoner i næringslivet. Det betyr at disse bransjene, organisasjonene og stillingene ikke har nytte av den beste tilgjengelige kompetansen.

I boken 'Good to Great' lanseres en modell over hvilke faktorer som diskriminerer mellom selskaper som kan vise til gode resultater i perioder, og de som har vært fremragende over tid (GtG-selskaper) i det amerikanske markedet. De tre ringenes prinsipp er å satse på følgende: (1) Det man kan bli best i verden til, (2) Det som driver ens økonomi og (3) Det man brenner lidenskapelig for. De tre ringenes prinsipp er lett å forstå hvis man overfører det til en arbeidssituasjon på individnivå. For det første innebærer det å utføre et arbeid som man har en medfødt begavelse for. For det andre innebærer det at noen er villig til å betale godt for det man leverer. For det tredje innebærer det at man driver med et arbeid man brenner for. Det er lett å se analogien til dem som har rettet søkelyset mot betydningen av å tiltrekke og mobilisere individers talent for å vinne frem i næringslivet.

Det som skiller ledende organisasjoner fra andre som gjør det bra over tid, er at de har kontinuerlig fokus på mennesker og på HELE mennesket, samt en bevisst holdning til dette på alle nivåer i organisasjonen.

For å få til dette skiftet krever det samtidig i høy grad at kvinnene vil spille og dermed gir avkall på makten og ansvaret i familien og i hjemmet. Så hvis Norden fortsatt skal være en rollemodell for mangfoldighet og imøtekomme kravet til morgendagens arbeidstakere, kompetanse og talenter, så handler det om å løpe og kjempe – når startfløyten lyder – og ikke passivt sitte tilbake (på utskiftningsbenken!) og heie på de andre deltakerne.

34

Gjør det private politisk!

Da jeg sist snakket i telefon med min beste venninne i morges, snakket vi igjen om hvordan vi skulle få den berømte kabalen til å gå opp. Etter samtalen skrev hun følgende SMS til meg: 'Kom til å tenke på at vår samtale avspeiler at rødstrømpenes slogan 'Gjør det private politisk' stadig er særdeles aktuelt!!' Nødvendige endringer blir ikke til noe hvis vi kun overlater ansvaret til den enkelte. Det er også behov for at vi gjør noe på samfunnsnivå. Vi må gå både lovgivning, overenskomster og virksomhetspolitikk etter i sømmene. I 'langstrømpegenerasjonen' er det ikke plass til at 'byttet' bare hentes hjem. De fleste familier har innrettet seg slik at man er avhengig av to inntekter dersom man ønsker å leve med en vanlig normal forbruksstandard.

Denne virkeligheten påvirker den enkelte, på samme måte som globaliseringen og de større krav om omstillingsberedskap og engasjement skaper en samfunnsmessig ramme som helt åpenbart bidrar til ubalanse mellom familie og arbeidsliv. Jeg er ikke av dem som tror at ting skjer av seg selv. Som regel må du rekke lykken en hjelpende hånd. Mitt ønske er at vi får en felles plattform i de nordiske landene på retningslinjer og lovgivning for derigjennom å introdusere en felles nordisk 'balansemodell' som gir muligheten til at hver enkelt av oss vil kunne stå overfor et reelt valg – for på den måten å sikre en 'friskmelding' av arbeidstakerne i Norden. Det finnes allerede rollemodeller i Norden som kan brukes både på nasjonalt, virksomhets- og individnivå for å få ideer til hvordan en kan sette sammen en løsning som er optimal for arbeidstakeren.

Tydelige og offensive rollemodeller?

Når vi kvinner ser oss om etter gode troverdige rollemodeller der vi kan få bekreftelse på at vi skal gå etter de store 'hårete målene' med tilhørende 'fra'-valg, leter vi ofte etter nålen i høystakken. Vi kan velge 'til' i en evighet, men synes ofte det er forferdelig vanskelig at velge 'fra'.

I så henseende har mennene hele tiden vært et skritt lengre fremme. De har for lengst lært å leve med at tilvalg betyr fravalg. Vi er mange som etterlyser de gode og ikke minst troverdige, ærlige og offensive rollemodellene. I de populære magasinene presenteres ofte de såkalte superkvinnene, enten-eller-kvinner. Kvinner som enten har lagt karrieren sin på hylla for å bli økologisk gardskone med fem barn, eller karriere-freseren som glemmer barnas navn og fødselsdag. Disse kvinnene forteller ikke om alle de prioriteringene de må foreta eller har foretatt, om alle de små skjeve opplevelsene og regningen som må betales ved kasse én når dagen er omme.

35

Tilfreds på mange arenaer samtidig

En klok kvinne sa en gang at 'å leve lykkelig til sine dagers ende kan man bare gjøre fra dag til dag'. Når mennene går ut i aviser og hevder at det er fokus og disiplin som er oppskriften på suksess i næringslivet, får vi kvinner vondt i magen, for vi vet at vi ikke har hatt nettopp det.

Vi kan ikke være fokuserte fordi vi er overalt hele tiden, vi velger 'til' hele veien uten at velge 'fra'. Vi velger og vi tenker på arbeidet, ferie, unger, bokprosjektet, husbyggingen, barnehagen osv. Så tenker vi; er det feil? Burde jeg egentlig bare tenke på meg selv? For en kort tid tenker vi, JA! Fra nå av skal jeg gjøre det, jeg skal fokusere og begrense, jeg skal bli disiplinert og følge mine mål og planer. Dessverre er det ofte slik at vi måler oss opp mot normene som gjelder for et mannssamfunn – normer som sier at du skal være disiplinert og ikke la deg forstyrre av uviktige ting, ting som kvinner egentlig ikke synes er uviktige i det hele tatt, men som er selve det viktige i livet!

Vi MÅ bidra til å skape nye normer, slik at vi kvinner skal slippe å få vondt i magen når vi gjør det som egentlig er det naturlige – nemlig å leve helhetlige liv og ta hensyn til omgivelsene.

For at dette skal la seg kombinere med suksess og større måloppnåelse (vi innser jo at kvinner i altfor liten grad får uttelling for våre verdier og vår innsats), må vi også komme opp med noen strategier som gjør at vi kan leve helhetlige liv, men samtidig øke vår uttelling – tilgang til makt, penger, mer tid til det vi liker aller best. Hvorvidt vi tar ut vårt potensial i det 21. århundre er dermed også et spørsmål om enkle og tydelige oppskrifter og ditto tydelig og offensiv rollefordeling!

Det private ansvar – individets rolle

36

I min personlige streben etter ikke å leve stykkevis og delt, men med et tydelig mål om å leve et helhetlig og ærlig liv – der arbeidet og karrieren utgjør en av flere viktige arenaer for min livsutfoldelse, er en av mine viktigste egenskaper å kontinuerlig måtte foreta fravalg for at få til tilvalg. For meg er dette mantraet viktig for best mulig å bidra til at jeg og min lille familie i størst mulig grad kan leve i balanse. Et eksempel på et av mine tilvalg er at jeg har måttet amme når jeg har vært på et møte med en minister i Norge, at jeg ikke deltok på barnehagens årlige sommerfest da jeg var i et styremøte, eller deltok på et viktig møte siste uke, da min eldste datter og jeg feiret at hun hadde mistet enda en tann. Mine døtre har for øvrig vært med meg til en rekke foredrag, og senest trådte min eldste datter inn på konferansen rett før mitt innlegg. Resultatet ble at en hel sal med eldre herrer så stivt og overrasket på min Lille Pippi som fornøyd og stolt med nye knallrøde knirkende gummistøvler skråsikkert og trampende på parketten gikk gjennom møtesalen. Men er det ikke 'livets dessert', det vil si barn som det skal være plass til, hvis vi vil oppnå balanse mellom arbeids- og familielivet for gjennom dette å oppnå lykkeligere arbeidstakere i Norden?

Lykke

Lykken er ikke et krav, som Amalie Skram sier, men en oppgave! En oppgave som ikke kan, eller skal løses av det enkelte individ, men derimot en oppgave som må og skal løses i fellesskap mellom arbeidstakere, arbeidsgivere og samfunn!

Vi må derfor hente rødstrømpenes kampprop frem fra skapet – vi har jo bare byttet om på nullet og syvtallet, 1970 kontra 2007, som min eldste langstrømpedatter på seks år sa!

'Det er viljen til å ville, som føder evnen til å lykkes!' Ingen kan som kjent hjelpe Alice i eventyrland med å fortelle 'henne' hvor hun skal gå så lenge hun ikke vet hvor hun ønsker å ende opp. Vi vet derimot alle hvor vi ønsker å ende, vi kjenner bare ikke veien. Derfor må vi gå veien sammen for å få til et felles ansvar dersom vi skal nå frem og komme i mål. Vi må få et kart, og gjennom fokus og lovgivning vil vi finne veien. Akkurat på dette området er jeg redd for at vi må gjøre det private politisk for dermed å kunne gå veien sammen!

Female Future prosjektet.

Les rapporten på www.femaleliving.com

Benja Stig Fagerland & Peter Horn.

S-punktet, hemmeligheten bak kvinners suksess. Schultz forlag, oktober 2007.

Hoel, Marit (2002). *Kvinner og verdiskaping i Norge. Et notat fra Ledelse Likestilling Mangfold.*

Se <http://www.managementwomen.no> & <http://www.corporatediversity.no>

Collins, Jim (2002). *Good to Great.* Universitetsforlaget. Oslo.

www.femaleliving.com

‘HVIS DET HELE GÅR AD HELVEDE TIL, VIL KATASTROFERNE HAVE POSITIVE EFFEKTER PÅ DYRELIVET’

ANDRI SNÆR MAGNASON, ISLAND

**‘HELA VÅRT
SAMHÄLLE BYGGER
IDAG PÅ ATT VI
SYSTEMATISKT
EXPLOATERAR
NATUREN...’**

GUNDA ÅBONDE-WICKSTRÖM

**‘PÅ DEN ENDE SIDE TRØR
VI I NORDEN FULDT OG
FAST PÅ ET NORDISK
SKATKAMMER AF DYDER
OG GYLDNE EGENSKABER,
MEN SAMTIDIG TRØR VI,
AT FULD INTEGRATION
MED EUROPA FØR ELLER
SIDEN BLIVER NØDVENDIG
FOR ALLE DE NORDISKE
LANDE.’**

HERMANN OSKARSSON

Er 54 år. Direktør for Færøernes Statistik. Hermann Oskarsson er økonom, uddannet Cand. polit. fra Københavns Universitet i 1995. Han var formand for Færøernes Økonomiske Råd i fem år fra 2000-2004, og Direktør for Færøernes Statistik fra 1999. Han deltager aktivt i samfundsdebatten i hjemlandet og i resten af Norden.

HERMANN OSKARSSON

ØKONOMEN STATISTIKEREN DEBATTØREN

Vores europæiske Norden

Jeg var forleden til en konference om 'National Branding', hvor det gjaldt om at komme i front, hvad angår publikums årvågenhed. Ikke nødvendigvis kun for det gode – men bare det at komme i interessentens fokus, om det så er turisten, investoren eller den potentielle immigrant, det gælder.

Færøerne flyder dog stadig rundt i de uforløste nationers sø, og den gamle form for nationalisme har fortsat et godt greb om færingernes sjæl. Denne nye form for kommerciel nationalisme – 'National Branding' – forekom mig derfor at være en slags letvægtsnationalisme. Den slags, der sagtens kan prakkes på englændere, men ikke på skotter. På spaniere, men ikke baskere. På danskere, men ikke færingere.

Det store skel i færøsk politik og i færingernes politiske identitet går mellem løsrivelse fra dansk dominans og underkastelse under samme. De større nordiske lande har derimod på nationalt fundament opbygget et moderne samfund, på vej ud i større internationale eventyr. Men de synes dog stadig at have brug for identitet og pragmatisk fællesskab. Norden er dette fællesskab, denne fælles identitet. Regionen skal tage nationens plads og derfor skal regionens kloge hoveder konstruere selve regionen. Alt er konstruktion – selv nationen, og nu regionen.

Er Norden blevet vores surrogat for den hedengangne nation? Eller har vi bare indset, at når gennemsnitsamerikaneren tror, at Danmark er Sveriges hovedstad, og at Finland er et russisk vodkamærke, så har vi brug for såvel en fælles grædemur som en ny konkurrencedygtig platform?

Eller er det familiens sidste vemodige sammenkomst, før alle de nordiske brødre og søstre er fuldt integreret i EU? Eller er det måske et led i de mere beregnede forberedelser til en fremtidig fraktion i EU, der skal

redde svanerne fra at blive mast af de virkelige kæmpedyr i det europæiske fællesskab?

Efter min opfattelse er ovennævnte grunde lige så troværdige som den, at det nordiske samarbejde i realiteten står vagt om en særegen nordisk samfundsmodel. For det er ikke helt klart for nogen, hvori denne model består. Den har nemlig ikke kvalitativt anden indretning end så mange andre nationers samfundsmodeller.

42 Hvad er vi?

Har vi noget til fælles, og hvis det vi har til fælles er en målbar størrelse, er det så noget værd? Beskrivelser af 'den nordiske model' har altid forekommet mig som en vandet omgang ingenting, hvor man sagtens kan fornemme gode intentioner, og hvor man som nordbo med lidt god vilje kan finde et par sandheder.

Hvori ligger vores egenart, og hvor i denne egenart ligger de kvaliteter, der sikrer succesfuld overlevelse? Det er ikke bare vanskeligt at svare på, men ganske umuligt.

Det viser sig nemlig, at hver gruppe der bliver spurgt, svarer igen med sin egen fortræffelighed. Businessledere svarer igen med ledelse, innovation og arbejdsmarkedsindretning. Humanisterne med fælles sproglig forståelse, tillid og samfundets sammenhængskraft. Administratorer med statens rolle. Og så videre. Men har det nogen som helst forankring i virkeligheden – den virkelighed, der gemmer sig bag sløret? Kan det være så rivende galt, at det er direkte skadeligt at skabe konsensus om et sæt fortræffeligheder i denne konstruerede region, som desværre viser sig at være forkerte? At vi i vores selvforherligende konservatisme kommer til at gætte forkert? Hvis vi derimod begrænser os til den fænotypiske beskrivelse af den nordiske region, så kan det konstateres, at de nordiske lande i øjeblikket alle er at finde på top ti listen over verdens rigeste lande, når det gælder indkomst per capita. Det er et ubestrideligt faktum og ikke spekulation.

Det er ligeledes et faktum, at de fleste nordiske lande rangerer blandt de 10 lande i verden, hvor indkomsterne er mest ligeligt fordelt, målt som Gini koefficient over personindkomster. Se, det er til at tage og føle på!

Andre indikationer ligger i det faktum, at de nordiske lande scorer højt på listen over teknologispredning og uddannelse, samfundets sammenhængskraft, sundhedstilstand, børnefødsler og levealder.

De nordiske lande er altså rige, men har på trods af det fortsat en rimelig høj økonomisk vækst. Fordelingen af goderne er langt mere ligeligt

fordelt end i eksempelvis USA. Og så viser det sig, at vi i modsætning til USA, tager en større del af rigdommen ud som fritid til samvær med hinanden.

Godt nok er disse nordiske fællestræk, men det er samtidig også i stigende grad europæiske fællestræk, om end ikke så udtalt som i Norden. På én måde kan man derfor sige, at Norden er mere Norden-Europa end Europa er det.

Kamp eller sameksistens?

43

Nationer, stater eller lande kæmper ikke mod hinanden, når det er økonomisk velfærd, det gælder. Den enes brød er også den andens brød. Det er faktisk sådan, at det er ret så svært at skade hinanden økonomisk uden at skyde sig selv i foden, når vi ser bort fra veritable internationale handelsboykot! Den europæiske modvilje mod at importere billigt tøj og skotøj fra Asien gavner hverken asiaterne eller europæerne. Forskning og udvikling i USA har større positiv effekt på den økonomiske vækst i Japan end japanernes egen forskning og udvikling.

Virksomheder kæmper om markeder, hvilket nationer ikke gør. Virksomheder konkurrerer mod hinanden både indenfor og udenfor landegrænser og regionsgrænser. Stater – hele økonomier – bekæmper ikke hinanden, de drager gensidig nytte af hinanden. Dette skal ikke opfattes som et moralkodeks eller deklaration, men det skal opfattes som konklusion af tingenes væsen i international økonomi. Vi får hver dag ørerne tudefulde af nonsensfloskler om nationernes kamp mod hinanden, alt imens virkeligheden i al hovedsag daglig byder på gensidige fordele af diverse fremskridt.

Det Norden, vi i dag kender som vores fælles boplads, er en del af den europæiske historie. Uløseligt knyttet til Europas udvikling, for Norden er Europa, lige så vel som den iberiske halvø, Middelhavsområdet og Centraleuropa er Europa. Briterne er det, om de vil eller ej.

Vores specielle lokale form for human kapitalisme har måske rødder i vores fælles historie. Men det er lige så vel tænkeligt, at det er en naturlig udvikling for en samling små, kolde lande i udkanten af Europa. Altså, at det hverken skyldes rødderne tilbage til Aserne, Kalmarunionen eller højskolebevægelsen, men ganske jordnært drejer sig om størrelse og fælles problemer på grund af en stridsom hverdag i småstater med relativt hårde klimabetingelser.

Finland, den skandinaviske halvø og Danmark har været omringet af skræmmende store naboer og har gennem hele historien haft brug for hinandens støtte og nærvær. De store naboer Rusland, Polen, Tyskland,

England og Frankrig har givet næring til vores politiske, teknologiske og økonomiske udvikling, men samtidig har de skræmt os til sammenhold og den deraf dannede egenart.

Hvor går vi hen herfra?

44

Kald det et fremtidens eller nutidens dilemma, eller et 'Catch 22', men den åbenbare nødvendighed af at integrere os i en fælles europæisk samfundsmodel fører uvægerligt til erosion af den nordiske samfundsmodels egenart.

På den ene side tror vi i Norden fuldt og fast på et nordisk skatkammer af dyder og gyldne egenskaber, men samtidig tror vi, at fuld integration med Europa før eller siden bliver nødvendig for alle de nordiske lande.

'Plus ça change, plus c'est la même chose' er en udgave af det franske ordsprog, med hentydning til, at det er tilpasningen til ændrede betingelser, der sikrer overlevelsen af tingen selv – det være sig menneske, virksomhed, stat eller andet væsen. For nationer gælder det 'at være' udelukkende i forhold til tid. Grundstoffer 'er' simpelthen og 'har egenskaber' uden hensyn til tid, hvis vi nu holder os til historisk tid, men samfund og samfundsmodeller har kun kort levetid. For nogle få år tilbage måbede alle over japanernes succes og funderede over deres unikke kvaliteter, der gjorde dem til 'vindere' på verdensarenaen. Siden var det Korea og Taiwan. Nu er det Norden.

Man kunne også forestille sig, at *Mandag Morgen** var blevet hyret af den Romerske kejser, af det græske senat eller af Philip 2. af Spanien til at udrede de særlige kvaliteter, der gjorde disse samfund til levedygtige vindere.

Når vi nu kender disse eksemplers historie og nuværende placering i verdensordenen, er det interessant at fundere over, om de kunne have opdyrket og kultiveret deres særegenheder mere målrettet, for at undgå den dérouté der senere blev deres skæbne. Eller var det måske netop det, at de ikke havde evnen til at tilpasse sig og ændre adfærd, som medvirkede til deres fald?

Der bliver fokuseret på dyderne, som var de den hellige gral, hvori svaret findes på hvordan, vi er blevet, hvad vi er. Man forventer at finde de særlige egenskaber, der har gjort os og vores lande rige og godt placeret i verdenseliten.

Jeg ville snarere stille spørgsmålet hvorfor, hellere end hvordan. Af grunde, som jeg skal komme tilbage til.

Hvad var det, der ansporede os til at indrette vores samfund, just som vi har gjort? Hvorfor gik vi i denne retning, hellere end den angelsaxiske eller germanske-centraleuropæiske vej? Hvorfor har vi den høje skat og de store generalistiske velfærdsydelser? Hvorfor gennemorganiserede fagforbundene hele arbejdsstyrken, og hvorfor har vi fordelt uddannelsen så ligeligt og bredt, som vi har gjort?

Jeg undskylder med det samme, at jeg ikke agter – og ej hellere kan – svare på det store spørgsmål: Hvorfor. Men jeg vil påpege, at vi gjorde ingen af delene for at vinde et kapløb med andre nationer. De kaotiske mængder af bevidste afgørelser, kompromisser og tilfældigheder vi i historiens løb har gennemgået for at nå hertil, er ikke sket med den målsætning for øje, at stå på sejrsskamlen med laurbær om issen.

45

Vores arbejdsmarkeds tilblivelse er smedet i kampen mellem oplyste arbejdere og arbejdsgivere i små samfund, med deltagelse af samme parters politiske partier. Vores sociallovgivning er resultatet af oplyste vælgeres politiske magt i samme små tætte samfund. Jeg vil tro, at alt dette, som vi i dag skuer over, er blevet til i en hårdnakket stræben efter, og i et dristigt håb om, en god tilværelse for alle borgere i vores små og tætte samfund. Jeg tror, at dette er vores skatkammer. Vores gral.

Jeg nærer stor respekt for de analyser og de indlæg i debatten, som behandler de meget vigtige kompetencer, der skal bane vejen for fortsat fremgang for Norden. Men der er i hvert fald to grunde til, at spørgsmålet om hvordan eller med hvilke midler vi skal fortsætte succesen, kan lede os på afveje.

Den ene er, at vi mennesker er konservative, uopfindsomme og rigide, når det kommer an på at tænke mange år frem i tiden. Vi bliver for det meste overrasket og tager for det meste også grumme fejl. Hvad aner vi om, hvilke strukturer der er bæredygtige om 50 år?

Den anden er, at det er komplekse ting, vi har med at gøre. At skubbe en trillebør i den rigtige retning er en smal sag, men at forsøge at ændre massers adfærd er en helt anden og mere kompliceret sag. Vil for eksempel flere unge tage en højere uddannelse, hvis man giver dem bedre uddannelsesstøtte, så de er fri for at tage lån? Vil familierne få flere børn, hvis vi giver dem et klækkeligt tilskud for hvert barn? Vil der komme flere levedygtige små virksomheder, hvis vi styrker indsatsen for iværksættere?

Måske, måske ikke. For hvorfor er der ikke flest Ph.D.'ere i lande med god uddannelsesstøtte? Hvorfor fødes der flere børn i nogle lande med ringere forhold for unge familier end i de andre lande, der byder på bedre vilkår?

Hvorfor er der ikke proportionalitet mellem offentlig iværksætterindsats og nye levedygtige virksomheder?

Fordi menneskelig adfærd ikke er en trillebør.

46

Måske er det her med Norden som med varige venskaber, der udvikler sig gennem tiden. Jeg havde en barndomsven, som tog pladsen som min storebror, fordi han var større og stærkere end jeg. Vi var umage venner, men havde på en eller anden måde brug for hinanden. I ungdomsårene blev det mig, der havde førertrøjen på, men vores venskab fortsatte bare med en ny karakter, for vi havde stadig brug for hinanden. Venskabet kølede af, men vi fik senere igen et nærmere og mere jævnbyrdigt forhold som voksne mænd, bare på endnu et nyt grundlag, når familie, profession og status også spillede ind. Vi kommer sikkert til at udvikle vores venskab videre, uden at spekulere videre over hvilket grundlag det bygger på. Gud ske lov, for jeg tror det bygger på kærlighed.

** Huset Mandag Morgen er en tænketank med base i København. I samarbejde med Nordisk Ministerråd udgav Mandag Morgen i 2005 rapporten 'Norden som global vinderregion'*

**‘FOR HVORFOR ER DER IKKE
FLEST PH.D.’ERE I LANDE MED GOD
UDDANNELSESSTØTTE? HVORFOR
FØDES DER FLERE BØRN I NOGLE
LANDE MED RINGERE FORHOLD FOR
UNGE FAMILIER END I DE ANDRE
LANDE, DER BYDER PÅ BEDRE
VILKÅR?’**

**‘I min drömvärld
kunde de nordiska
länderna vara en
föregångare när
det gäller nya
innovationer inom
området för
människors hälsa
och sjukdomar.’**

LEENA PELTONEN-PALOTIE

Dr. Leena Peltonen-Palotie är professor i molekylärbiologi och i medicinsk genetik. Hon började sin karriär som barnläkare, men hon var också intresserad av att undersöka kopplingen mellan gener och sjukdomar samt ärftlighet. Detta ledde henne in på området för genforskning i ett tidigt skede. Sedan 1981 har hon arbetat med genforskning och räknas idag som en pionjär bland världens ledande forskare i humangenetik. 1998-2002 var hon chef för avdelningen för genetik vid UCLA i Los Angeles. Idag leder hon Folkhälsoinstitutets, Helsingfors universitets och Folkhälsans enhet Sjukdomsgener, som är baserad i Biomedicum och som utnämnts till en av spetsenheterna inom forskning av Finlands Akademi. Dessutom står hon i spetsen för Nordic Centre of Excellence of Disease Genetics. Peltonen-Palotie är akademiprofessor vid Finlands Akademi. 2006 mottog hon det nordiska priset av Erik K. Fernström-fonden och det europeiska Prix van Gysel för biomedicinsk forskning. Hon är född 1952 i Helsingfors.

Foto: Raine Lehtoranta

LEENA PELTONEN-PALOTIE

GENFORSKAREN LÄKAREN KARTLÄGGAREN

Hälsovården i Norden. Hur gynnsamma samhälls-strukturer bidrar till att skapa en framgångshistoria.

Framstående utbildning och innovationer garanterar att de nordiska länderna är framgångsrika även i framtiden. Dessa två faktorer är avgörande för att säkerställa de nordiska ländernas lycka framöver. I dagens schizofrena värld konfronteras vi med ny teknologi som ständigt påminner oss om våra begränsade kunskaper men som samtidigt mer effektivt än någonsin sammanlänkar människor på olika håll i världen, vilket i sig kan verka motsägelsefullt. De nordiska ländernas framgångar på lång sikt bygger dock inte i lika stor utsträckning på teknologisk konkurrenskraft som på våra unika och konkurrenskraftiga samhälls-strukturer. Sverige, Danmark och Norge var en gång ett enat land och delar således en gemensam nationell historia, liksom även Sverige och Finland på motsvarande sätt har en period av gemensam nationell historia. Detta utgör en stark grund för de samhälleliga värden och den mentalitet som alla de nordiska länderna har gemensamt. Inom mitt eget område, dvs. medicin och medicinforskning, har de nordiska länderna i många hänseenden en unik och globalt sett mycket konkurrenskraftig ställning. Detta beror främst på att samhällsstrukturen i dessa länder är fast grundad och stabil. Dessa länder har liknande utbildningssystem och likartade system för nationell hälsovård samt fungerar enligt principen om det nordiska välfärdssamhället. Detta är den sammanlänkande faktorn för medborgarna och länderna och förenar dem mer effektivt än arméer eller teknologi. På detta sätt kan även den teknologi som underlättar kommunikation få ett innehåll och bygga på delade erfarenheter. Dessvärre har de nordiska länderna inte varit så effektiva i arbetet med att samla resurserna eller att gemensamt utnyttja möjligheterna inom detta konkurrenskraftiga innehållsrelaterade område. Om vi särskilt inom mitt eget område kunde samordna våra innovationsstrategier, vårt

forskningsarbete och våra medicinska behandlingsmetoder inom området för allmän hälsovård idag, kunde vi faktiskt sätta vår prägel på medicinsk forskning och på att förbättra folkhälsan i våra samhällen. Alla samhällen världen över spenderar en stor del av sina resurser på hälsovård och försöker hitta nya lösningar på olika typer av utmaningar som ny teknologi och åldrande befolkning ger upphov till. För att uppnå resultat inom den allmänna hälsovården i de nordiska länderna borde man utnyttja teknologin på ett effektivt sätt, vilket även innebär att man bör utnyttja nya möjligheter att kartlägga människors sjukdomar och hälsa samt använda informationsteknologin och tillvarata befintliga samhällsinvesteringar i det nordiska hälsovårdssystemet.

I min drömvärld kunde de nordiska länderna vara en föregångare när det gäller nya innovationer inom området för människors hälsa och sjukdomar. Dessutom kunde vi bli ett globalt center för arbetet med att utveckla nya innovationer då vi forskar kring nya former av hälsovård. Detta är en dröm som jag delar med många av mina kolleger som arbetar med biomedicinsk och folkhälsorelaterad forskning. Först och främst är det endast de nordiska länderna som snabbt kan tillämpa den information som tas fram på ett sådant sätt att denna information även effektivt omvandlas till praktiska åtgärder inom den allmänna hälsovården. Denna framtidsbild som jag målat upp för de nordiska ländernas del verkar tilltalande både rent intuitivt och om man granskar den logiskt, eftersom den baserar sig på vår 'naturliga' konkurrensfördel inom detta område. Befolkningshistorien i de nordiska länderna har format vår arvs massa. I vissa regioner har detta skett mer effektivt än i andra. Finland och norra Sverige är exempel på platser där vissa sjukdomar är mer utbredda, vilket beror på det isolerade läget. I en sådan omgivning kan man utarbeta mycket exakta matematiska förutsägelser om befolkningens biologi och genetik. Detta i sin tur innebär att vi snabbt och effektivt kan identifiera sjukdomsbärande gener och att vi kan utarbeta genetiska riskprofiler för olika typer av sjukdomar. Dessutom har skattebetalarna i de nordiska länderna under flera årtionden med sina pengar byggt upp ett välfungerande hälsovårdssystem där man tar fram högklassiga register med hälsorelaterad information om varje person ända från vaggan till graven. Eftersom läget i dessa länder är stabilt och eftersom befolkningen hyser stort förtroende för hälsovården och den medicinska forskningen, är medborgarna mycket positivt inställda till studier där denna insamlade kliniska och epidemiologiska information används vid medicinsk forskning i syfte att analysera sjukdomar samt risker för sjukdom som är kopplade till en viss livsstil. Därför är det inte så konstigt att man i de nordiska länderna har långa traditioner och gedigen erfarenhet av klinisk och epidemiologisk forskning.

Ett bevis på detta är att forskningsrapporterna inom detta område har fått betydande hedersomnämningen. Tack vare de verktyg som har utarbetats inom ramen för projektet om det mänskliga genomet kan vi nu inte bara kartlägga de biologiska orsakerna till vissa sjukdomar genom att analysera de berörda personernas genetiska profiler, utan även beskriva hur alla gener fungerar på grundval av laboratorieanalyser av celler eller vävnadsprover. Fördelen är att man kan kombinera informationen om de undersökta fallen med de genetiska profilerna. På detta sätt kan vi fastställa hur vårt biologiska arv och vår livsstil eller levnadsmiljö sammantaget inverkar på vår hälsa. Detta innebär att dessa faktorer antingen tryggar en god hälsa även när vi åldras, eller medför ökad risk för sjukdomar (vilket snarare är fallet). Sådana studier kan i idealfallet genomföras i en miljö som är lika specifik som miljön i de nordiska länderna.

51

Eftersom samhällsstrukturererna är gynnsamma, har den allmänna hälsovården i de nordiska länderna genomslagskraft även på global nivå. Detta grundar sig på den enorma potentialen i humangenetiken idag samt på nationella serier av stickprov som används för att ingående analysera den molekylära bakgrunden till allmänt förekommande sjukdomar. Efter perioden av genomforskning kan man nu fortsätta med medicinsk forskning i en forskningsmiljö som är idealisk för innovationer. Våra myndigheter som finansierar naturvetenskaplig forskning och våra regeringar bör främja sådana möjligheter bör främja en sådan forskningsmiljö genom strategiskt beslutsfattande. De nordiska länderna borde värna om sina unika resurser. Dessutom bör de analysera dessa resurser noggrant med hjälp av de mekanismer för publicering av data som skall tillämpas för att garantera dataskyddet för de deltagande parterna på den nivå som fastställs i de nordiska länderna.

Från innovation till genomförande

I denna tid av den mänskliga historian som kunde kallas 'tiden efter kartläggningen av den mänskliga arvsmassan' är det viktigaste målet med databehandlingen att omvandla den stora mängd av data som tagits fram som ett resultat av omfattande forskningsarbete till sådan information som är av omedelbar betydelse för att nya framsteg skall kunna nå inom området för klinisk medicin. De nordiska länderna har en befolkningshistoria med långa traditioner, högklassig och praktiskt taget kostnadsfri utbildning på lika villkor, samt ett pålitligt hälsovårdssystem för alla 24 miljoner invånare. Detta utgör en idealisk miljö för nya innovationer och produktutveckling inom området för hälsovård. Många länder som är mycket framstående inom biomedicinsk och hälsovårdsrelaterad forskning, däribland även USA, inser att de nordiska serierna av stickprov har

ett unikt värde. Ett bevis på detta är att det amerikanska hälsovårds-institutet NIH (National Institute of Health), som är den viktigaste myndigheten som finansierar medicinsk forskning i USA, utlyser otaliga forskningsanslag som kan sökas av utvalda grupper. Syftet med anslagen är att uppmuntra till mer ingående forskning av stickprov av specifika befolkningsgrupper. Trots att det bör medges att naturvetenskaplig forskning är internationell till sin karaktär, är det lite nedslående att de mest värdefulla serierna av stickprover som finansierats med hjälp av skattebetalarnas pengar ständigt hamnar i USA för närmare analys, eftersom det inte har fattats något strategiskt beslut att samla resurserna på nordisk eller europeisk nivå för att finansiera användningen av våra nationella resurser i forskningssyfte. Det är som om man skulle transportera virket bort från de nordiska skogarna för vidareförädling till pappersmassa och papper och sedan sälja det tillbaka till de nordiska länderna för ett högt pris. Det finns en enorm potential i de stickprover av den nordiska befolkningen som har samlats av de nordiska forskarna under en period på flera årtionden. Inom överskådlig framtid kan vi förvänta oss nya forskningsrön inom humanbiologin. Detta kommer att ge oss viktiga insikter om sjukdomsmekanismernas biologiska aspekter. Denna nya information kommer att utgöra grunden för det framtida arbetet inom området för klinisk medicin och folkhälsa.

I Norden har vi gynnsamma förhållanden. Detta märks inte bara på de grundläggande innovationer som tas fram i syfte att besvara frågor i stil med: Hur ser den genetiska profilen ut om det föreligger risk för tidig hjärtinfarkt? Eller: Vilka personer har den högsta risken att få cancer i tjocktarmen och måste undersökas med jämna mellanrum för att man skall kunna upptäcka och behandla sjukdomen i ett tidigt skede? Våra gynnsamma förhållanden är även till fördel på många olika nivåer i det nordiska hälsovårdssystemet. Syftet med att ta fram nya innovationer om de genetiska riskerna och den biologiska grunden för sjukdomar är i sista hand att utnyttja dessa forskningsrön för att främja förebyggande åtgärder och klinisk behandling av de berörda sjukdomarna. Detta är av särskilt stor betydelse med tanke på de allmänt förekommande sjukdomarna, som utgör ett stort problem och hotar folkhälsan. Dagens medicinska diagnoser som t.ex. högt blodtryck eller depression baserar sig fortfarande på de symptom som professionella läkare har utbildats för att upptäcka. Det kunde dock finnas mer rationella sätt att klassificera sjukdomar. Klassificeringen kunde basera sig på de biologiska betingelserna som ligger till grund för sjukdomar. Detta kunde vi nu fastställa med hjälp av våra nya forskningsverktyg. I framtiden kommer sådana DNA-baserade prover från blod som vi utför i laboratorier att ge oss möjlighet att diagnostisera sjukdomar mer exakt.

Detta kan utgöra grunden för differentialdiagnoser (t.ex. vid diagnos av olika typer av depression som måste behandlas med olika läkemedel). Dessa prover kan också hjälpa oss att klassificera riskerna för ålderssjukdomar. Med hjälp av dessa prover kan vi dessutom genomföra massundersökningar för att ta reda på vilka personer som löper den högsta risken för hjärtinfarkt och behöver dyra läkemedel som sänker kolesterolhalten. Inom en inte alltför avlägsen framtid kommer vi att kunna ta fram prognoser om patienter, förutspå risker för komplikationer och ange vilken form av behandling som sannolikt behövs på grundval av dessa biologiska prover. Allt detta kommer att vara avgörande för våra framtida beslut om medicinsk vård och behandling. Sist men inte minst kommer den nya biologiska informationen om våra sjukdomar att vara till stor nytta för läkemedelsföretagen, eftersom vi på detta sätt kommer att kunna hitta nya områden där läkemedel kan utvecklas.

53

Ett framstående allmänt utbildningssystem som ger oss möjlighet att tillämpa våra kunskaper

I de nordiska länderna har vi ett förstklassigt utbildningssystem som har utvecklats för att så många lovande och begåvade människor som möjligt skall få arbete i våra länder. Vårt högklassiga utbildningssystem baserar sig på lika villkor för alla och garanterar en hög utbildningsnivå bland allmänheten. Detta innebär också att samhället kan anpassa ny teknologi till det vardagliga livet i snabb takt. Dessutom betyder det att samhället kan tillämpa ny information i besluten om hälsovård och sjukdomar utan dröjsmål. I detta samhälle får även de framtida generationerna av utomordentligt begåvade personer och experter sin högklassiga utbildning. Begåvade personer från Norden har redan visat bevis på sin kompetens. De arbetar som framstående experter och leder utvecklingen av modern teknologi. Det är således ingen slump att mobiltelefoner och datorer har blivit de nordiska ländernas specialitet. Denna kompetens kommer att vara avgörande nu när våra kunskaper om humanbiologi, hälsa och sjukdomar ökar hela tiden och när våra mest framstående vetenskapsmän i världen kan ta fram nya innovationer inom området för medicin. Det är kanske minst lika viktigt att framhäva att de länder som har de bästa förutsättningarna för att snabbt utnyttja ny information inom olika områden av samhället är sådana länder där medborgarna inte har några problem med att enkelt ta fram information på olika sätt via Internet eller med hjälp av mobiltelefoner och där medborgarna dessutom har en tillräckligt hög utbildningsnivå för att kunna plocka fram relevanta uppgifter och förstå viktig information.

Det finns stora samhälleliga frågor som måste behandlas innan man omvandlar nya biologiska upptäckter till sådan kunskap som kan utnyttjas inom hälsovårdssystemet. I detta sammanhang är det också värt att dryfta hur våra gener samverkar med vår livsstil och vår levnadsmiljö. Dessutom bör man fastställa hur stora kostnadseffekter genetiska prover och tillhandahållande av information förorsakar för allmänheten, samt avgöra om detta uppväger de fördelar som kunde uppnås genom att tillämpa traditionella metoder för att förebygga sjukdomar. Vidare bör man även överväga om det bör utarbetas lämpliga riktlinjer för att informera hälsovårdsministerier, personer som arbetar inom hälsovården samt patienter och deras anhöriga. Om man kan omvandla den stora mängd av data som är ett resultat av omfattande forskningsarbete till sådan information som bidrar till att man kan göra nya framsteg inom området för klinisk medicin, kommer detta att ha viktiga konsekvenser för samhället. Det är av största vikt att man vidtar åtgärder för att undanröja tvivlen bland enskilda individer, familjer eller samhällen om sociala och etiska aspekter och att man så effektivt som möjligt integrerar dessa frågor i det arbete som utförs inom området för klinisk medicin. Detta kommer också att ge oss praktiska riktlinjer och normer som kan tillämpas på flera olika områden för att överföra kunskaper om arvsmassan till området för klinisk forskning. De åsikter som har framförts av icke-nordiska länder har även här dominerat diskussionerna. Dessa länder har en helt annan samhällsstruktur än vi, vilket även innebär att de har ett hälsovårdssystem där alla inte har rätt till vård på lika villkor. De nordiska länderna måste göra sin röst hörd och de beslut som fattas måste basera sig på våra länders egna samhällsstrukturer. De nordiska länderna torde ha de bästa möjligheterna att leda denna diskussion och att undanröja onödiga farhågor och hinder som står i vägen för de ansträngningar som görs på gränsöverskridande europeisk nivå och mer allmänt på internationell nivå. För att man skall kunna utnyttja ny teknologi och dra nytta av ny information inom ett visst område, även inom hälsovården, kommer det att behövas vissa ändringar i lagstiftningen. Dessutom måste man utarbeta en uppförandekodex med bästa praxis för personer som arbetar inom hälsovården. Även på denna punkt är omgivningen i de nordiska länderna idealisk för att fastställa hur detta arbete skall genomföras, eftersom utbildningsstrukturen för personer som arbetar med hälsovård är harmoniserad eller rentav likartad i våra länder.

Den nordiska framgångshistorian. Samordnad fackkunskap och samlade resurser.

Uppfinningarna och innovationerna inom området för medicin och allmän hälsovård kommer antagligen att leda till att nya strategier för medicinsk praxis utarbetas i alla länder. Detta innebär även nya verktyg för att diagnostisera sjukdomar, för behandling och omvårdnad. Eftersom de nordiska länderna har nationella hälsovårdssystem, har de en enastående möjlighet att hjälpa enskilda individer och samhällen att utnyttja de nya möjligheterna inom hälsovården även på globalt plan. Den information som samlas in kommer att vara betydelsefull för det praktiska arbetet inom området för klinisk medicin, framför allt av två olika skäl. För det första kommer man att få en bättre uppfattning om de verkliga biologiska orsakerna till att sjukdomar uppstår. För det andra kommer man att få större möjligheter att utnyttja den nya biologiska informationen för att klassificera risker, övervaka sjukdomsutveckling, styra behandlingsmetoder och förutspå reaktionerna på behandlingar. Vad de nordiska länderna behöver är mer samarbete och samordning mellan de myndigheter som finansierar forskningen och mellan den akademiska världen, hälsovårdsbranschen och de nationella hälsovårdssystemen. Om de nordiska länderna kunde tala med en röst när det gäller detta viktiga område, kunde de även på ett mer effektivt sätt omvandla grundläggande forskningsresultat till bättre kliniska arbetsmetoder och mer verkningsfulla åtgärder inom området för allmän hälsovård. Om vi bygger upp stora samarbetsnätverk mellan de nordiska länderna, skulle detta samtidigt innebära att vi skapar idealiska förhållanden för att utbilda nya generationer av fackmän. Om vi även kunde etablera kontakter till andra berörda parter som t.ex. patientorganisationer, personer som arbetar inom hälsovården och andra relevanta partner inom branschen, kunde vi arbeta mer effektivt och produktivt för att främja medborgarnas hälsa, vilket kunde ge oss enorma skattefördelar. Den nordiska föreställningen om lycka grundar sig på utbildning och innovation av högsta rang. Inom området för medicin måste vi i så stor utsträckning som möjligt utnyttja våra unika resurser inom området för hälsovårdsrelaterad forskning och snabbt tillämpa forskningsresultaten inom vårt hälsovårdssystem för att garantera detta lyckosamma läge. På detta sätt kan vi säkerställa att den nordiska standarden för ett lyckligt samhälle fortsätter att existera även i framtiden.

**‘EFTER SNART 30 ÅR
MED HJEMMESTYRE
OG OPBYGNING AF ET
DEMOKRATISK
VELFÆRDSSAMFUND
EFTER NORDISK MODEL,
VIL STADIGT FLERE
GRØNLÆNDERE VIDERE.’**

ERIK HOLMSGAARD

Er født 1951 i Danmark.
Redaktionschef på Weekend-
avisen Sermitsiaq og
<http://www.sermitsiaq.gl>
i Nuuk, Grønland.
Har arbejdet på dagblade,
fagblade og magasiner i Danmark.
Reportagerejser i Europa,
Latin-amerika og Fjernøsten.
Defacto Pressebureau 1991-1994.
Entrepenørforeningen 1994-1997.
KNR Radio og TV i Grønland
1997-1998. Erhvervsredaktør på
Sermitsiaq 1998. Redaktionschef
på Sermitsiaq 2006. Formand
for Grønlands Presseforening
1999-2005. Medlem af Styrelsen
for Nordisk Journalistcenter 2003-
2006. Medlem af bestyrelsen for
Grønlands Mediefond. Medlem
af bestyrelsen for KNR Radio
og TV. Medlem af uddannelsesrådet
ved Journalistuddannelsen i Nuuk.

Foto: Leiff Josefsen, Sermitsiaq

Hjemland i hjertet

‘Jeg foretrækker at skide på en spand frem for fortsat afhængighed af Danmark og det årlige bloktilskud fra staten.’

Sådan udtrykte formanden for det grønlandske fagforbund SIK sin modvilje mod fortsat dansk dominans i Grønland, da han for nogle år siden holdt tale ved en 1. maj demonstration i Nuuk.

Man skal kende til den grønlandske virkelighed for at forstå forbundsformand Jess G. Berthelsens karske retorik, som er mere end blot en metafor. Mange steder i Grønland er der nemlig ikke træk og slip og vand-skylefter her i begyndelsen af det 21. århundrede. I mange små byer og bygder forrettes nødtørften i en spand.

Jess G. Berthelsens pointe var naturligvis, at tiden med overvældende dansk indflydelse måtte høre op. At de godt tre milliarder kroner, som den danske stat hvert år sender til den grønlandske landskasse, fastholder Grønland i et uønsket afhængighedsforhold til Danmark. Et forhold, som set med Berthelsens øjne forsinker den dag, Grønland kan erklære sig uafhængig som en selvstændig nation. Så hellere skide på en spand.

Berthelsen er en farverig mand og en mand med indflydelse. Han tegner på mange måder den brydningstid, Grønland befinder sig i. Efter snart 30 år med hjemmestyre og opbygning af et demokratisk velfærdssamfund efter nordisk model, vil stadigt flere grønlændere videre; de vil have hjemmestyret skiftet ud med selvstyre, men det egentlige perspektiv er selvstændighed.

Grønland vil selv, og der udfoldes meget store bestræbelser for at vise, at Grønland også kan selv. Et pejlemærke for den stærkt øgede nationale selvbevidsthed er kravet om, at Grønland får en mere selvstændig status på det udenrigspolitiske område.

Udenrigspolitik, forsvars- og sikkerhedspolitik samt politi- og retsvæsen hører fortsat under den danske stat, men i Grønland er der bred politisk enighed om, at Grønland skal have mulighed for at agere mere selvstændigt, når det gælder udenrigspolitik.

58

Den borgerlige danske regering har vist imødekommenhed overfor de grønlandske krav. I maj 2003 underskrev landsstyreformand Hans Enoksen og udenrigsminister Per Stig Møller en principerklæring, der betyder, at Grønland anerkendes som ligeværdig part i udenrigs- og sikkerhedspolitiske anliggender af betydning for Grønland. Kravet om ligeværdighed gælder selvsagt også i nordisk sammenhæng.

Grønland ønsker ligesom Færøerne at få en mere selvstændig status i Nordisk Råd. Kravet blev officielt på Nordisk Råds session i efteråret 2006, da den daværende vicelandsstyreformand og landsstyremedlem for finanser og udenrigsanliggender, Josef Motzfeldt, påpegede, at det ville være naturligt, om Grønland fik sin egen delegation i Rådet. Motzfeldt understregede samtidig det grønlandske ønske om at deltage i Nordisk Ministerråds afstemninger om spørgsmål, som Grønland har hjemtaget til forvaltning i sit eget politiske system.

Josef Motzfeldts pointe var naturligvis, at Grønland skal være en ligeværdig part i de politiske beslutninger, der træffes i det nordiske samarbejde, men samtidig pegede han på, at Grønland ikke passer nøjagtigt ind i karakteristikken af den nordiske model.

‘I Grønland har moderniseringsperioden haft kortere tid end i det øvrige Norden. Vi skal have rystet det mentale koloniale åg af vores skuldre, så vi kan frigøre det initiativ og den vilje til overlevelse, som har karakteriseret det grønlandske folk helt tilbage fra før koloniseringen,’ sagde Motzfeldt blandt andet og pegede på udfordringerne for det grønlandske samfund:

‘Nu er vi kommet dertil, at vi ønsker et sammenhængende samfund, hvor vi kan løse opgaverne selv. Denne proces er i gang, og her kan den nordiske antiautoritære holdning være en inspirationskilde.’

Det er ikke mindst i det lys, at det nordiske og vestnordiske samarbejde prioriteres højt i Grønland. Det nordiske samarbejde har siden 1984 været en vigtig udenrigspolitisk arena for Grønland, og med Josef Motzfeldts ord er ‘samarbejdet i Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd et vigtigt udenrigspolitisk forum for Grønland. Vi føler, at det i de senere år er lykkedes for os i fællesskab at udvikle det nordiske samarbejde,’ sagde han under Rådets generaldebat på sessionen i Stockholm i 2004.

Samtidig med erkendelsen af tætte bånd til Norden har skiftende landstyrekoalitioner i de senere år dog også rettet opmærksomheden mod øget samarbejde med nabolandene USA og Nunavut, inuits hjemmestyrkeområde i det nordøstlige Canada.

Samarbejdet med USA blev besejlet i forbindelse med aftalen om opgradering af Thule-radaren i 2004. Den såkaldte Igaliku-aftale blev til i et tæt politisk samspil og baseret på gensidig personlig sympati mellem Josef Motzfeldt, Per Stig Møller og USA's daværende udenrigsminister Colin Powell. Da aftalen var en realitet noterede Motzfeldt begejstret, at 'fra nu af skal den amerikanske regering konsultere både den danske regering og det grønlandske landstyre, når den planlægger væsentlige ændringer af basens faciliteter.'

59

Igaliku-aftalen var et udenrigspolitisk gennembrud for Grønland, og i tilgift forpligtede amerikanerne sig til at støtte Grønland og deltage i fælles projekter inden for områder som miljø, uddannelse og erhvervsudvikling.

Fart efter krigen

Udviklingen tog fart i perioden efter 2. Verdenskrig. I årene frem til hjemmestyrets indførelse i 1979 skiftede Grønland karakter. Fra et fjernt og temmelig isoleret samfund udviklede Grønland sig til et åbent og selvbevidst land med unge og karismatiske politiske ledere, som nok skulle vide af at skaffe deres land en plads på verdenskortet. Unge politikere som Jonathan Motzfeldt, Moses Olsen og Lars-Emil Johansen var drivkræfter bag udviklingen af det moderne Grønland fra begyndelsen af 1970'erne, men allerede i 1959 sagde det navnkundige medlem af Landsrådet, Jørgen C.F. Olsen, kaldet Grønlands Lumumba, at han ikke gav alverden for Grønlands placering som en 'ligestillet' del af det danske kongerige.

Landsrådet kritiserede ham voldsomt for den udtalelse, men lige lidt hjalp det. Kravet om mere indflydelse og kravet om at ligestillingen blev realiseret politisk modnedes og tog konkret form i de følgende år. Da Jonathan Motzfeldt nogle år senere, den 19. september 1972, foreslog Landsrådet at nedsætte et udvalg, som skulle undersøge mulighederne for at indføre hjemmestyre i Grønland, havde han i virkeligheden bagt en politisk rævekage sammen med daværende grønlandsminister Knud Hertling. De to havde nogen tid i forvejen aftalt, at Motzfeldt skulle rejse forslaget i Landsrådet, og da der som forventet var stemning for forslaget, var det en smal sag for grønlandsministeren at nedsætte et hjemmestyreudvalg, hvis medlemmer alle var grønlændere.

Jonathan Motzfeldt, som i dag er formand for Grønlands Landsting, hjemmestyrets lovgivende forsamling, har siden sagt, at folkeafstemningen om Danmarks medlemskab af EF gav forslaget om hjemmestyre medvind. Den 2. oktober 1972 blev Grønland mod sin vilje trukket med ind i EF af Danmark; den 19. oktober gav Landsrådet i en betænkning sin enstemmige opbakning til Jonathan Motzfeldts forslag.

Hjemmestyreudvalget blev siden erstattet af Hjemmestyrekommissionen. Det skete den 9. oktober 1975, og som i hjemmestyreudvalget blev ejendomsretten til Grønlands undergrund et centralt emne i kommissionen. Danmark ville ikke give afkald på hverken indflydelse eller eventuelle indtægter - '...der er ikke noget at raffe om,' fastslog statsminister Anker Jørgensen, hvorefter han blev bombarderet med rådne æg, da han siden besøgte den sydgrønlandske by Qaqortoq. Diskussionen om undergrunden er endnu ikke afsluttet. I Danmark modsætter regeringens støtteparti, Dansk Folkeparti, sig, at Grønland får ret til at forvalte undergrundens mulige ressourcer af olie, gas og mineraler. Eksperters anslår, at den grønlandske undergrund kan rumme op til 73 gange mere olie end den danske del af Nordsøen. I dag er råstofferne et fælles grønlandsk-dansk anliggende, men når forvaltningsretten overgår til Grønland, skal Grønland selv betale alle udgifter til indvinding - men så høster Grønland også alle indtægterne.

Her i landet betragter vi denne ordning som en 'fair deal.' Grønlandske politikere har i mange år henvist til den råderet over undergrundens ressourcer, som den konservative statsminister Poul Schlüter gav Færøerne som en af sine sidste embedshandlinger i efteråret 1992.

Folketinget behandler selvstyreloven i efteråret 2007. Kuupik Kleist henviser til, at der i Den Grønlandsk-Danske Selvstyrekommission er principiel enighed om, at en del af en eventuel gevinst skal bruges til at reducere det danske tilskud til Grønland.

Hvis der skal etableres et reelt selvstyre, må det også indebære en langt højere grad af økonomisk selvforsyning, og dette skal der banes vej for blandt andet ved, at Grønland fuldt ud overtager beslutningskompetencen og alle indtægterne ved råstof- og olieudvinding i Grønland, påpeger Kuupik Kleist.

Hans synspunkt har dækning fra venstre til højre i grønlandsk politik, hvor det ellers ofte går hårdt til. Fejende politisk debat og nådesløs personkritik den ene dag kan dagen derpå forvandles til forbrødring og politisk alliance selv på højeste plan.

Danskere i Grønland bedømmer ofte denne politiske kultur som umoden, men det er næppe en korrekt vurdering. Tværtimod bærer grønlandsk politik præg af den kultur og stolthed og evne til konfliktløsning og forsoning, som er nedarvet fra inuits gamle fangersamfund.

Ungt demokrati

Det vanskelige moderne demokrati og parlamentarismen er ganske vist ungt og endnu ikke fyldt 30 år, men det er kendetegnende for den tidligere koloni, at der er konsensus om det store mål. I alle politiske partier er sigtekornet indstillet på selvstændighed, og selvom kravet endnu ikke kan karakteriseres som en egentlig folkesag, er der næppe tvivl om, at Grønland er blevet en selvstændig nation om 25 år.

61

Hvordan det nordiske samarbejde ser ud til den tid, kan det være svært at spå om, men trods udvidet samarbejde og samkvem med USA og Canada vil et selvstændigt Grønland uden tvivl fortsat have meget tætte bånd til Danmark og det øvrige Norden.

Det nordiske samarbejde er i dag kendetegnet ved at være bredt folkeligt baseret gennem foreningslivet, venskabsbyer, faglige organisationer, skoler og uddannelsesinstitutioner samt samarbejde mellem offentlige myndigheder på mange forskellige niveauer. Landene gør noget sammen, når der er enighed om det, på basis af Helsingforsaftalen, den aftale, der sætter spillereglerne for parlamentarikernes arbejde i Nordisk Råd og regeringernes (og i dag også de selvstyrende områders) samarbejde i Nordisk Ministerråd.

Internationalt anses den nordiske samfundsmodel som unik. De nordiske lande har formået at give opskriften på Norden som global vinderregion, og selvom landenes velfærdssystemer i disse år er under pres, vil internationale undersøgelser formentlig også fremover give de nordiske lande topplaceringer, når det gælder målinger af befolkningernes livskvalitet, tilfredshed og lykkefølelse.

I et fremtidsperspektiv vil Grønland bevare tilknytningen til Norden, men et selvstændigt Grønland vil samtidig som et lille selvbevidst oprindeligt folk orientere sig globalt mod andre internationale fora som FN, EU, verdens- handelsorganisationen WTO, Arktisk Råd og ngo-organisationen Inuit Circumpolar Conference (ICC).

Gigant og Lilleput

Grønland er et enormt land – og Grønland er et lilleput-land. Begge udsagn er sande, for Grønland er geografisk ufatteligt stort, men landets kun cirka 56.000 indbyggere har et nærmest intimt kendskab til

hinanden. Familienetværkerne er enestående, og efternavnene fortæller, hvor slægten stammer fra – det er børnelærdom her til lands. Men selv i velfærds-Grønland kan det være svært og økonomisk uoverkommeligt for mange, måske de fleste, at vedligeholde kontakten til familie og venner. Infrastrukturen er et af de store og tilbagevendende politisk-økonomiske spørgsmål. Hovedstaden Nuuk er med sine næsten 16.000 borgere en storby på disse kanter, og byen brander sig internationalt med det selvbevidste slogan 'The Arctic Metropole.' Nuuk er samtidig en magnet; flere og flere vil bo i hovedstaden, som er mere vestlig end nogen anden by i Grønland, præget som den er af flere hundrede højt uddannede (og relativt vellønnede) danske embedsmænd i den noget svulmende grønlandske centraladministration.

Det er i Nuuk, trådene samles. Det er her, den politiske og økonomiske magt udfolder sig, og selvom den kommende kommunalreform fra 2009 vil reducere antallet af kommuner fra 18 til blot fire, vil Nuuk fortsat være magtens centrum. Det er her, de store linier vil blive afstukket, og det er i Nuuk, Landstinget vil træffe de afgørende beslutninger, som skal føre Grønland lykkeligt frem til økonomisk og politisk selvstændighed – som et velfærdssamfund på linje med de øvrige nordiske lande.

Velfærden er et kardinalpunkt i grønlandsk politik, og den relative velstand, som bloktilskuddet igennem årene har været med til at skabe, skal fastholdes, også når bloktilskuddet på et tidspunkt er bortfaldet. Sker det ikke før, sker det formentlig senest den dag, Grønland er blevet en selvstændig nation.

Men inden da står Grønland overfor enorme udfordringer. CO₂-udledningen, drivhuseffekten, den globale opvarmning og klimaforandringerne – kom til Grønland, så skal I se! Dertil kommer beslutninger, som for alvor kan gøre Grønland til et industrisamfund og en turistmagnet, som medfører et langt større globalt ansvar end i dag. Også i dette perspektiv har Grønland brug for Norden. Grønland har hidtil brugt Nordisk Råd som talerstol, når det eksempelvis gælder det arktiske miljø, oprindelige folks rettigheder og retten til fortsat at bruge naturen på en bæredygtig måde, og disse spørgsmål er blevet fulgt op i Ministerrådet. Hertil kommer sikkerhedspolitiske spørgsmål, hvor Grønland og Danmark undertiden har været uenige. Et selvstændigt Grønland vil have brug for den nordiske talerstol, brug for at udbygge dialogen med de nordiske lande og måske i særdeleshed med Island og Færøerne i Vestnordisk Råd.

Netop bæredygtigheden – hvad med den, spørger mange allerede og ikke kun miljø-freaks, selvom den multi-nationale amerikanske aluminiums-gigant Alcoa Inc. blot er i begyndelsen af grundige undersøgelser, som

vil vare flere år og måske føre til en beslutning om at placere et enormt aluminiums-smelteværk et sted på den grønlandske vestkyst mellem Nuuk og landets næststørste by, Sisimiut, nogle hundrede kilometer længere mod nord. Hvis Alcoa realiserer sine planer, skal der anlægges nye vandkraftværker til den kolossalt energikrævende og CO₂-udledende produktion, og alene opførelsen af smelteværket, der har en tvilling på Island, er en gigant-opgave. Vi taler om langt den største investering i Grønlands historie – op mod 20 milliarder danske kroner. Mange politikere og en stor del af befolkningen er fascineret ved udsigten til et muligt industrieventyr og et muligt råstof- og olieeventyr. Men kravene er gigantiske, hvis Grønland skal opnå det fulde udbytte af eventyret og undgå, at udenlandsk arbejdskraft napper de gode lunser.

63

Viden til folket

Allerede nu er finansloven sporet ind på uddannelse, uddannelse og atter uddannelse. Landsstyret og Landstinget har for længst erkendt, at Grønlands uddannelsesefterslæb i forhold til de øvrige nordiske lande som minimum skal indhentes, hvis vi skal gøre os gældende, når og hvis der findes olie, eller hvis Alcoa siger 'go!' Behovet for veluddannet arbejdskraft bliver meget stort efter grønlandske forhold, og ganske vist taler vi i givet fald om en tidshorisont på 10 – 15 år, men Grønland har alt for dårlige erfaringer med tilkaldt arbejdskraft. Her i landet får indvanderne, som almindeligvis er danskere, typisk de gode og vellønnede job. I de øvrige nordiske lande er det lige omvendt.

Selvom flere og flere unge grønlændere får gode uddannelser, har de ofte svært ved at gøre sig gældende i konkurrence med importeret dansk arbejdskraft, for beslutningstagerne er ofte danske. Det skal der gøres op med, og det er nu officiel politik, at lønmodtagerne over en bred kam skal have bedre efteruddannelses- og omskolingsmuligheder, og den geografiske mobilitet skal øges. Fiskeriet og fiskeindustrien står midt i strukturelle forandringer og teknologiske landvindinger, som betyder, at langt færre end i dag kan regne med beskæftigelse i dette hovederhverv i de kommende år, og det uanset om rejerne fortsætter med at være landets væsentligste indtægtskilde, eller om de små skaldyr forsvinder, og torsken vender tilbage.

Sælfanger online

Optimismen fejler dog ikke noget. Grønlænderne lader sig ikke kue, omend det volder store problemer for mange at få tilværelsen til at hænge sammen i brydningen mellem den gamle, stolte fangerkultur og moderniteten med dens påvirkninger fra internettet, satellit-TV

‘EFTER SNART 30 ÅR MED HJEMMESTYRE OG OPBYGNING AF ET DEMOKRATISK VELFÆRDSAMFUND EFTER NORDISK MODEL, VIL STADIGT FLERE GRØNLÆNDERE VIDERE.’

og overfladisk vestlig kultur og livsstil.

I det lys kan man undertiden undre sig over, at toneangivende politikere foretrækker en nærmere tilknytning til USA end til Danmark og det øvrige Norden. Grønland er ganske vist en del af det amerikanske kontinent, men båndene til Danmark, Norden og Europa har eksisteret i mange hundrede år.

Disse bånd kan næppe rives over af politiske beslutninger, og intet peger i retning af, at Grønland vil forlade det nordiske fællesskab, selvom der gøres forsøg på at skabe nye politiske og kommercielle relationer til Canada og USA. Flere grønlandske politikere udtaler sig endog positivt om mere tætte relationer til EU; enkelte vover pelsen og advokerer for grønlandsk medlemskab af Unionen, akkurat som Island har taget hul på den samme debat.

Lars-Emil Johansen, et fyrtårn i grønlandsk politik, hører ikke til disse politikere. Og han maner ikke til tålmodighed, når det gælder selvstændighed. Han er tværtimod kendt for at gå kontant til værks, når det gælder Grønlands fremtid, og hans retorik er imponerende. For et par år siden holdt Lars-Emil Johansen en medrivende tale ved et jubilæumsarrangement i fagforbundet SIK.

Han sluttede sin tale med disse ord:

‘Vi ejer Grønland. Så simpelt er svaret på det spørgsmål, som jeg nu rent retorisk har stillet et par gange. Og det er et fantastisk land vi ejer. Vi har så mange muligheder, at vi slet ikke burde have tid til at spille vores liv med, druk, hash og anden selvdestruktion.

For mens vi gør det, sidder danskerne – både heroppe og dernede – lige så stille og skummer fløden af vores land og vores samfund. Sådan som de har gjort det i årevis, selv om de prøver at bilde både sig selv, os og hele verden noget andet ind. Vi må lære at stå sammen, rette ryggen og kræve vores ret. På samme måde som SIK gør det for de grønlandske

arbejdere overfor den danske arbejdsgiverforening herhjemme, der fejlagtigt kalder sig 'Grønlands.' Vi skal have gjort Grønland selvstændigt, så hurtigt som muligt.

Det er den eneste løsning der vil frigøre os som folk, give os vores værdighed tilbage og frembringe den energi, som dette samfund har brug for. Det eneste, det i virkeligheden kræver, er mod, vilje og tro på egne kræfter. Nogen har taget vores land og kuert vores folk. Hvor længe skal vi finde os i det? Vi ejer Grønland.

65

Lars-Emil Johansen var en af fædrene til hjemmestyret og medstifter af det socialdemokratisk orienterede parti Siumut. Han blev siden valgt i Landstinget og i en årrække var han lands- styreformand. I dag er han folkevalgt til både Landstinget og Folketinget, hvor han sammen med Kuupik Kleist og den færøske republikaner Høgni Hoydal har dannet Den Nordatlantiske Gruppe.

Som politisk ordfører for sit parti i Landstinget er han talsmand og politisk inspirator. Også for partikammeraten Jess G. Berthelsen, som er formand for fagforbundet SIK og hellere vil skide på en spand end modtage milliard-tilskuddet fra Danmark.

Næppe mange SIK-medlemmer er helt enige med deres formand. De fleste borgere vil antageligt lægge deres stemme i den kurv, der sikrer en fortsat udbygning af et velfærdssamfund inspireret af den nordiske model. Men der står alligevel bred folkelig respekt om Jess G. Berthelsen og Lars-Emil Johansen og alle de andre lidenskabelige fortalere for snarlig grønlandsk selvstændighed, fordi de taler fra hjertet.

Med hjemlandet i hjertet.

**‘... DE “F-ORD”
SOM BIOLOGEN OCH
FÖRFATTAREN STEFAN
EDMAN MENAR ATT VI
BEHÖVER IDAG. NÅGRA
AV DEM ÄR FÖRUNDRA,
FÖRSTÅELSE,
FÖRTRÖSTAN OCH
FÖRNÖJSAMHET.’**

GUNDA ÅBONDE-WICKSTRÖM

Arkitekt, ordförande i Ålands Natur och Miljö, tidigare ledare för Ålands Agenda 21-kontor som fick Nordiska Rådets natur- och miljöpris 1999.

Ålands Natur och Miljö fungerar som remissinstans för landskapsstyrelsen i miljöfrågor.

Gunda Åbonde-Wickström är född 1942, har bott på Åland sedan 1975 och var regionplanechef 1980-90.

Foto: Kjell Söderlund

GUNDA ÅBONDE-WICKSTRÖM

NAVIGATÖREN ÖBON ELDSJÄLEN

Lyckliga Norden 2025: ett hållbart samhälle

År 2007 kunde vi fira 20-årsjubileum för Brundtlandrapporten 'Vår gemensamma framtid'. Kommissionen som leddes av Norges statsminister Gro Harlem Brundtland definierade begreppet hållbar utveckling som 'en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov'. FN:s konferens för miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992 betonade hållbarhetsbegreppets tre dimensioner: ekologisk, ekonomisk och social. Under de gångna 20 åren har otaliga textsidor författats, tryckts och spridits om vägar till hållbar utveckling, i propositioner, i handlingsprogram, i 'goda exempel'-samlingar. Men hur långt har vi nått i faktiskt handlande?

En nordisk strategi

Nordiska Ministerrådet har arbetat fram en nordisk strategi för hållbar utveckling, som också hunnit revideras en gång. På Nordiska Rådets/Ministerrådets webbplats presenteras strategin så här:

Den nordiska strategin 'Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden' sätter långsiktiga mål för hur Norden skall utvecklas fram till år 2020 och beskriver vilka mål och insatser Norden kommer att arbeta för under perioden 2005-2008. En hållbar princip är integration av miljöhänsyn och hållbar utveckling inom sektorpolitiken och övriga politiska områden. Ett socialt välfärdsperspektiv och ekonomiska överväganden om hållbar utveckling är inkluderade i denna strategi.

De nordiska naturskyddsföreningarna diskuterade strategin vid sitt årliga möte 2005, som hölls på Grönland. Man konstaterade att föreningarna var för sig på olika sätt arbetar med de frågor som tas upp i programmet.

Men föreningarna efterlyser klarare målsättningar i handlingsprogrammet. Det saknas en beskrivning av vad hållbarheten innebär, en beskrivning som skulle kunna inspirera och engagera. Strategin saknar vision.

En nordisk vision

Redan för 25 år sedan utkom en bok med namnet *Norden År 2030*, en framtidsvision av 'det förenade Norden', författad och illustrerad av Henrik Wahlforss och Leif O. Pehrson.

68

Det förenade Norden år 2030 skulle enligt bokens kapitelrubriker leva *'självförsörjande och småskaligt, i balans med naturen, i gemenskap och sambruk, med samsyn, samlön, samtjänst, boende nära till marken och nära till jobbet, mjuka kläder i tidlösa modeller, kost med fantasi utan fanatism, hemlagat på kvarterskrogen, ett samhälle där basvaran tryggar konsumentens rätt och där ombruken återvinner det mesta'*. Boken är rikt illustrerad med vackra ting, vackra människor och vackra miljöer – en förförisk utopi i 70-talsvelour, långt innan 'hållbar utveckling' blev en etablerad politisk regeringsterm.

Det framgångsrika Norden ur ett hållbarhetsperspektiv

Norden är enligt många undersökningar framgångsrikt. Den nordiska välfärden prisas framför allt för att ha lyckats förena ekonomisk och social hållbarhet. Men hur pass ekologiskt hållbart är Norden idag? Vi har fått höra att det behövs fyra jordklot till om alla skall leva som vi! Vårt ekologiska fotspår är i global jämförelse alldeles för stort.

Detta är vi i Norden i princip väldigt medvetna om. Vi har nog lite dåligt samvete då vi flyger till Sydostasien på semester, vi tycker att vi borde använda bilen lite mindre, vi köper miljömärkta produkter då vi kommer ihåg det och råkar stöta på dem, vi sorterar våra sopor, vi för kläder till UFF eller Emmaus, vi skaffar kopplingsströmbrytare för våra apparaters standby-funktioner.

Men helst vill vi ändå fortsätta att leva som förut. I det har vi stöd av våra regeringar som vill att hjulen skall snurra, att vi skall konsumera, att BNP skall öka, att vi skall vara konkurrenskraftiga vinnare. OK, visserligen gärna också med lite mindre miljöpåverkan, gärna lite mindre övergödning av Östersjön, helst lite mindre växthusgaser, överhuvudtaget lite mindre av det ena och andra. Men bara om det går utan att vi 'stoppas utvecklingen'. Visst skall vi bli lite bättre, ha lite mindre fotsteg, vara lite hållbarare, om det bara inte blir för stora uppoffringar.

Som förut, fast lite bättre? Det finns ett annat sätt att tänka! Det utgår från visioner om ett hållbart samhälle och det innebär att vi fattar beslut

om dagens åtgärder utgående från den framtid vi vill ha. Om vi idag frågar folk 'Vill du att vi skall ha ett hållbart samhälle?' svarar de allra flesta ja. Om vi frågar 'Tycker du att samhället idag är hållbart?' svarar de allra flesta nej. Den logiska slutsatsen blir då att vi måste beskriva våra uppfattningar om vad vi menar med ett hållbart samhälle. Vi behöver berättelser om det hållbara samhället som vi vill arbeta för att uppnå.

Kanske 50 år är ett rimligt perspektiv för framtidsvisioner. Låt oss enas om att Norden skall vara ett hållbart samhälle ungefär år 2055! Hur långt har vi då hunnit år 2025? Nästan halvvägs bör vi ha kommit! Vad kan det betyda?

69

Ramar för ett hållbart samhälle

Hållbar utveckling används i många sammanhang som ett totalt innehållslöst prydnadsord som man klistrar på alla lagförslag, regeringsprogram, utvecklingsplaner, för att det anses höra till. Varken avsändarna eller mottagarna har någon bild av innebörden. Så använt blir ordet hållbar utveckling ett hinder för en faktisk hållbar utveckling.

Hållbar utveckling har som vi konstaterat tre dimensioner: ekonomisk, ekologisk och social. Ekonomiska och sociala aspekter är politikområden, men ekologin innefattar naturlagarna, och naturlagarna kan man inte rösta om.

Stiftelsen Det naturliga Steget har formulerat ramarna för ett hållbart samhälle utifrån en rad så kallade koncensusdokument, ett slags minsta gemensamma nämnare för vad naturvetenskaperna är ense om:

I det hållbara samhället

- 1) utsätts inte naturen systematiskt för koncentrationsökning av ämnen från berggrunden (t ex olja, tungmetaller)
- 2) utsätts inte naturen systematiskt för koncentrationsökning av ämnen från samhällets produktion (kemiska föreningar som ftalater, perfluorerade ämnen)
- 3) undanträngs inte naturen systematiskt med fysiska metoder, (genom skogsskövling, utfiske, asfaltering)
- 4) tillgodoses människors grundläggande behov (av säkerhet, försörjning, uppskattning).

Men detta är ju omöjligt! – utbrister de flesta. Hela vårt samhälle bygger idag på att vi systematiskt exploaterar naturen just så här. Visst, men vi kan ändra oss, om vi i en realistisk framtid mobiliserar allt vårt kunnande, vår demokrati, vår solidaritet, vår vilja att leva rättskaffens. Om vi alla, utifrån vårt vardagsliv, vår yrkeskunskap, vår politiska praktik allvarligt

‘DEN NORDISKA VÄLFÄRDEN PRISAS FRAMFÖR ALLT FÖR ATT HA LYCKATS FÖRENA EKONOMISK OCH SOCIAL HÅLLBARHET. MEN HUR PASS EKOLOGISKT HÅLLBART ÄR NORDEN IDAG?’

funderar över hur just vår verksamhet skulle se ut ifall vi ville leva inom ramen för de fyra systemvillkoren – då kan det hända stora ting!

Vad gör vi i det lyckliga Norden år 2025?

Det lyckliga Norden är ett hållbart samhälle! Det vill vi ju. Men vad innebär det i praktiken? Som enskilda individer och hushåll sparar vi på energi som nu, vi sorterar våra sopor som nu. Och vi köper ‘RENA produkter’ mycket mer än nu, för vi vet vad det innebär:

R för Rättvisemärkt betyder att producenterna på andra sidan jorden har drägliga arbetsförhållanden och löner,

E för Ekologiskt betyder produktion utan konstgödsel och bekämpningsmedel,

N för Närproducerat betyder mindre transporter, stöd för lokalt näringsliv och vård av kulturmiljöer,

A för Ansvarsfullt betyder att vi tänker efter vad vi köper i butiken. Allt detta gör vi också i framtiden, men framför allt vet vi varför vi gör det vi gör! År 2025 har nämligen våra regeringar för länge sedan enats om ett gemensamt mål: ett hållbart Norden år 2055. Och de har enats om en gemensam strategi för att färdas mot målet. Detta i sin tur innebär att vårt näringsliv målmedvetet utvecklar nya produkter och tillvägagångssätt som håller sig inom ramen för de fyra systemvillkoren. Allt detta medför att våra vardagsval underlättas och att allt fler har reella möjligheter att välja att leva hållbart. I skattepolitik och stödpolitik har det samlade Norden funnit former som stöder de svaga och tvingar de starka till en hållbar konsumtion.

Blir vi lyckligare av detta?

Många undersökningar visar att ekonomisk välfärd ger lycka upp till en viss nivå. Därefter är det andra faktorer än de ekonomiska som bestämmer lyckonivån. Sådana faktorer är kanske de ‘F-ord’ som

biologen och författaren Stefan Edman menar att vi behöver idag. Några av dem är förundran, förståelse, förtröstan och förnöjsamhet. Förundran över naturens sinnrikhet och skönhet, fabriken i det gröna bladet, mikrolivet i en näve mull, lövsångarens energihushållning på sin Afrikaresa ger glädje, inspiration och ödmjukhet.

Förståelse för orsakssamband i världen, hur vårt dagliga liv hänger ihop med de globala problemen som fattigdom, svält, vattenbrist gör oss kapabla att handla ansvarsfullt, att förändra. Förtröstan på att vad vi gör har betydelse, hur smått det än kan verka, och på att också andra gör så gott de kan ger mod och vilja att förändra.

Förnöjsamhet är ett svårt men vackert ord som verkar lite omodernt. Om vi kunde få en mera förnöjsam befolkning i Norden på sikt, så skulle Norden bli mindre tärande i världens ekosystem. Kanske vi kan vara förnöjsammare om vi vet att vi 'räddar jorden' genom att avstå ibland.

Varför skulle just vi i Norden lyckas skapa ett hållbart samhälle?

Vi har kunskap.

Vi vet egentligen väldigt mycket om hållbar utveckling, om hållbara konsumtions- och produktionsmönster, om alternativ till dagens resursslöseri.

Vi har våra folkrörelsetraditioner.

Vi kan få fart på förändringen genom gemensamt handlande så som vi har gjort förut, i nykterhetsrörelsen, i frikyrkorna, i arbetarrörelsen. Dagens självcentrerade individualism skaver illa mot våra traditioner, mot våra etiska värderingar.

Vi är så lagom.

En ensam kommun, Robertsfors, Ålesund, Suomussalmi, Ilulissat eller Akureyri, kan inte bli hållbar i en ohållbar omgivning. En region, Åland, Färöarna eller Storköpenhamn, kan inte bli det – men Norden är lagom stort.

Vi behöver visioner.

Visionen om det förenade Norden 2030 skapades av en författare och en fotograf i samtal med många människor. För att en vision skall vara levande och leda till konkret handlande måste den vara gemensam. Idag kan man ibland få en känsla av att hållbar utveckling redan blivit omodernt – innan vi ens kommit i gång på allvar. Hållbar utveckling är en långsiktig utmaning. Det är hög tid nu att vi sätter i gång och skapar den gemensamma visionen om det hållbara Norden 2055, för att kunna vara nästan halvvägs framme år 2025. Vem tar ledningen?

Debatoplægget Norden som global vinderregion – lavet i samarbejde med tænketanken Ugebrevet Mandag Morgen i 2005-2006 – udgjorde Nordisk Råds og Nordisk Ministerråds fælles årbog 2006. En af årbogens hovedkonklusioner var opfordringen til at 'vinde fremtiden', at lave en 'fælles, ambitiøs vinderstrategi'.

